

P O Z N Á M K Y

Liberalismus žije — ale kde?

»Národní listy« napsaly o volební dohodě strany práce s národními socialisty úvodník pod poutavým titulem »Lidé odcházejí, liberalismus žije.« Ptají se v tom úvodníku,

»zda toto dobrovolné zanikání strany původně nesocialistické, liberální, může být socialisty nějakým právem vykládáno a nesocialisty uznáno jako znamení, svědčící pro socialismus? Zda znamená abdikace strany práce, že liberalismus, na jehož půdě byla založena, snad nějak zeslábl v argumentech, poklesl ve vyhlídkách, pozbyl vnitřní mohutnosti?«

»Národní listy« docházejí pak k těmto závěrům:

»Také liberalismus může chybovat. A jako politický směr může trpět nepřízní poměrů i sám hřešiti, může potuchnouti pro nedostatek víry v lidech. Ale liberalismus nebyl »vymyšlen«, nýbrž je výrazem základních mohutností člověka, obrácených k životu a budoucnosti. Může proto ztratit vyznavače, nemůže však ztratit poslání. Osobní a organizační nezdary neznamena vedle toho nic.«

Jak naši čtenáři dobře vědí, psali jsme mnohokrát v tomto smyslu a nemáme tedy nic proti theoretické pravdě, podané v úvodníku »Národních listů«. Sami jsme také několikrát vyslovili politování nad tím, že národní strana práce brzo a s malou vírou opustila svůj původní úkol, vytvořit u nás stranu opravdu liberální a ukázat zmatenému domácímu světu, co to vlastně skutečný liberalismus jest. Souhlasíme také s »Národními listy« v tom, že liberalismus žije, i když lidé odcházejí; podle našeho mínění bylo to vedle jiného dokázáno také tím, že liberalismus nepřestal žít, i když od něho odešla celá národní demokracie, a když »Národní listy« vytrubovaly do světa názory, kterým ani největší shovívavec by nemohl přiznat čestný název názorů liberálních. Z článku v »Národních listech« zdá se vysvětlení, že národní demokracie domnívá se mluvit o sobě, když mluví o liberalismu. Pravda je, že, mluvíc o liberalismu, se stará o věci, do kterých jí nic není. Neboť cesty liberalismu a národní demokracie se již dávno rozešly, patrně k nesetkání. Byly prvky moderního liberalismu v hospodářském programu národní demokracie, který dělal Engliš. Od té doby existovala tu národní demokracie jen jako škůdce liberalismu, diskreditující toto jméno. Jednou z největších pohrom, které stihly věc liberalismu v této zemi, byla ta okolnost, že jméno liberalismu si zde falešně a lživě přikládala strana ve skutečnosti konservativní. Mnozí lidé, marně pátravše po liberalismu v činech strany, která se zvala liberální, počali věřit, že liberalismus je vůbec podvod. A nemůže u nás více být liberalismu pomozeno na nohy, než podaří-li se v očích veřejnosti rozlišiti spravedlivě věc liberalismu od věci národní demokracie. Dostí dlouho už trpěl liberalismus za to, že si konservativci neprávem osvojili jeho jméno. Liberalismus tedy žije a bude žít — ale ne v národní demokracii. Vznik národní strany práce proti národní demokracii — to byla právě vzpoura liberálů proti konservativcům. Liberalismus u nás věru neměl na různých ustláno: bezmocně musil přihlížeti k tomu kte-

rak dokonce fašistický »Lech« dva roky nosil podtitul »list českého liberalismu«; bezmocně musil přihlížet, když konservativci, kteří z upřímné duše volali »zaplať pánbůh za fašismus«, nepřestávali se nazývat liberály, předpokládající, že co není socialismus, je už samo sebou liberalismus. O moderním liberalismu nemá národní demokracie, jak se ostatně na konservativní stranu sluší a patří, ani ponětí; jinak by nemohla věřit, že je možno jedněmi ústy volat »zaplať pánbůh za fašismus«, a potom, když pánbůh za fašismus nic nedal, zase »zaplať pánbůh za liberalismus«. Národní demokracie by mohla liberalismu prospět jen jedním způsobem: kdyby veřejně prohlásila, že s ním nemá nic společného. Moderní liberálové angličtí a němečtí vesměs prohlásili, že »liberalismus musí nyní jíti kus cesty se socialismem«, proto, aby dokonal ještě dílo hospodářského osvobození. Mohutná zášť národní demokracie proti socialismu svědčí o tom, že tato konservativní strana nemá ani potuchy o těchto úkolech moderního liberalismu. My tedy také nepřestáváme věřit v liberalismus. Ptáme se jen, co je národní demokracii do liberalismu? Tato konservativní strana nemá už k liberalismu jiný poměr než ten, že jej občas obtěžuje přichylností k jeho jménu.

Proč právě před volbami?

Šest dní před zemskými volbami přijal prezident konečně demisi ministra Engliše a jmenoval místo něho ministrem odborového přednostu dra Vlasáka. Že se tak nestalo z iniciativy presidenta samého, o tom dostatečně svědčí komentář »Venkova«, kde se praví:

»Jmenování nového ministra znamená upevnění nynější vlády. Vládní většina usnesla se v minulých dnech navrhnouti vládě a prezidentovi republiky, aby dnešní provisorium v ministerstvu financí bylo ukončeno.«

Na tomto krátkém komentáři je zajisté pozoruhodná ta okolnost, že nynější vláda nemá dost času počkat šest dní, až výsledek zemských voleb upevní její posici, nýbrž že sama ze své vůle upevňuje svou posici, ani nečekajíc, potvrdí-li zemské volby ještě jednou její většinu nebo ukáží-li, že má pouze menšinu voličstva. To tedy rozhodně vypadá jako trochu furiantský kousek, a není-li to furiantský kousek, je to aspoň velmi sebevědomé gesto. Vláda považuje za potřebné se doplnit a upevnit, aniž by čekala na výsledek voleb: co to může znamenat? To může znamenat jen dvojí: buď je vláda skálopevně přesvědčena, že zemské volby potvrdí její většinu, nebo je odhodlána nepříznivý výsledek voleb ignorovat pod záminkou, že zemské volby nejsou volby politické. Velmi pochybujeme, že by o prvním mohla být vláda skálopevně přesvědčena. Její většina v parlamentě nedělá více než šest hlasů, to jest asi sto padesát tisíc hlasů ve voličstvu. Čtyři strany vládní koalice, lidová, lidová, živnostenská a německá křesťansko sociální, musí očekávat ztráty. Ve ztrátách čtyř stran se snadno ztratí i daleko více než 150.000 hlasů. Naproti tomu mohou očekávat přírůstek národní demokracie a snad i agrárníci, kteří vedou volby na Slovenskou a Podkarpatské Rusi tentokrát obzvláště pevnou a štědrú rukou a kteří přitahují k sobě menší skupiny, jako jsou fašisté, domácí páni a »jiddische Brüder von Podkarpatska Russ«. Otázka jest, vyváží-li zisky těchto dvou stran ztráty čtyř ostatních, aby aspoň nějaká většina zůstala zachována. To nikdo nemůže

spolehlivě vědět, ani vláda ne, ač jinak je obdařena mocí všelikou. Zbývá tedy druhé vysvětlení: vláda se připravuje nevzít na vědomí, kdyby ve volbách ztratila většinu, a hodlá vládnout i jako menšina. O povážlivosti toho jsme mluvili minule. Nebo snad prostě byl hněv agrárníků na Engliše po posledních polemikách tak veliký, že ho prostě chtějí bez prodlení a definitivně vyřídit? Nebylo by jistě šetrné k osobě nového ministra, kdyby byl exponován tak frivolně jen na krátkou dobu; a je přece jisto, že, kdyby se vláda změnila za účasti socialistů, také oni by měli svá přání ohledně osoby finančního ministra. Tak proč vlastně vláda nemohla počkat těch pouhých šest dní, až poměry budou jasnější?

Beneš a odzbrojení.

Sociální ústav pozval si dra Beneše, aby od něho uslyšel, jaký je stav otázky odzbrojení, neboť souvislost nákladů na válku a nákladů na sociální blahobyt je obecně známá. Není pochyby, že pořadatelé i posluchači by byli od dra Beneše rádi slyšeli něco určitého a upřímného o tom, proč to pořád nejde ku předu, kde to vlastně vězí a čeho by bylo třeba. Ale právě také je jisto, že od Dra Beneše jako odpovědného ministra a jako od státníka té povahy, které právě jest, nebylo možno očekávat nic takového. Proto řekl to za něho krátce a jasně v doslovu Dr. Winter: Bylo by třeba jiných partnerů pro práci Dra Beneše, a doufáme, že příští rok mu je opatří! Ministr zahraničí omezil se na referát o problému a jeho nynějším stavu. Beneš zná látku jako nikdo jiný v Evropě, poněvadž po celých deset let byl při tom, a hlavní formulace v závěru každé etapy jsou téměř vždy jeho dílem. V Ženěvě každý mu přizná nejznamenitější účast, ale při tom nikdo nezatíží žádnou odpovědností. Ta připadá právě jiným pánům, těm s těmi největšími válečnými možnostmi. Beneš není fanatik věci, není ochoten rozbít si pro ni hlavu o zeď. Přednášel v Grégrově sále spíše jako historik než jako politik. Z pochopení dějinných proudů čerpá také jedině své přesvědčení, že se to přece povede: že organizace míru, vyřazení války z obvyklých prostředků státního působení budou postupně uskutečněny. Nerozčiluje se tudíž, nikoli pro jedny a proti druhým, není nadmíru nadšen, aby zas klesl do malomyslnosti, nenaléhá, nemá na spěch. Viděl přijetí ženevského protokolu a jeho zavržení. Byl v Locarnu a zná dnešní překerní situaci ve vzájemném poměru účastníků, prodělal trapné nesnáze při vstupu Německa do Společnosti národů a jiných více. Dr. Beneš nečeká žádnou katastrofu a nemyslí, že by se mohlo v těchto letech státi něco nenapravitelného, co by takovou katastrofu musilo později přivléci za sebou. Nedovede, nebo nechce, říci ovšem také nic o tom, kdy se začne odzbrojovat. Varuje jen před pessimismem a podceňováním toho, co se již vykonalo. Zde přichází Benešovi na pomoc jeho vědecká víra: Lidstvo je zralé pro mír, poněvadž je zralé pro mezinárodní organizaci, poněvadž v poměrech světových již žije a jest civilisačně, technicky příliš pokročilé, aby mohlo dlouho zůstat v politické anarchii neomezených, uzavřených národních suverenit, odpovídajících předešlé epoše.

V historickém výkladu Dra Beneše bylo zajímavé místo o málo známé episodě mírové konference, kdy i všem nástupným státům, nejen poraženým, mělo být uloženo okamžité omezení zbroje. Bylo to politicky ovšem neproveditelné a v tehdejší situaci vůbec absurdní, ale upozorňuje nás, že tenkrát se proměškal jediný psychologický okamžik, kdy odzbrojení mohlo být provedeno radikálně. To se rozumí, že dokud se bojovalo — s revolučními záchvaty domácími a s bolševickým světovým imperialismem — nebylo lze od vlád vyžadovat zeslabení vojenské moci, ale nic nebránilo tomu, aby se odzbrojovací program nerozvrhl pro pozdější léta, jen termíny tu

měly být ihned a obecně závazky pro každého. Tenkrát byly tu právě ještě psychologické předpoklady jak v lidové nenávisti k válce, tak v počtu bezpečnosti, daném vítězstvím. Ta příležitost se ovšem již nevrátí a nezůstává než přizpůsobit se zcela jinému tempu práce všedního politického dne.

R. P.

Prosi se o upřímnost.

Pět spisovatelů, Krejčí, Machar, Nejedlý, Stašek, Šalda, kteří nedávno vydali protest proti zastavování komunistického tisku, vydali nový manifest, ve kterém se vyrovnávají se svými odpůrci a »podepisují se s hrdotí jako havlíčkovští a nerudovští velezrádci«. Poněvadž nové provolání opatrně obchází hlavní námitku, jak je možno ve jménu demokracie vystupovat na ochranu hnutí, které po ničem tak netouží jako po zničení demokracie, nemusíme se jím zabývat po stránce obsahové. Doplňme své minulé poznámky jen tímto: nemáme rádi, když kolem obcházejí mužové v maskách. Je-li někdo komunist, má se k tomu upřímně přiznat a nemá vystupovat v roli obhájece starých liberálních svobod. Jestliže ještě p. J. S. Macharovi je možno přiznat linii »havlíčkovské a nerudovské velezrády«, jsou mezi podepsanými pány jiní, kteří jsou daleko spíše šmeralovskými velezrádci. Pan prof. Nejedlý na př. stále váhá veřejně přiznat své zasnoubení s komunistickou stranou a stále si vykračuje v roli politického svobodného mládence a neodvislého intelektuála. To je právě ta neupřímnost. Kdyby tři z podepsaných pánů, kteří jsou svým přesvědčením komunisty, to otevřeně přiznali a řekli, že obhajují své vlastní hnízdo, nebyl by jejich manifest veřejnosti takovým problémem. Ale to oni právě neudělají. To je stará taktika komunistů na této frontě: hledat styk s veřejností pomocí intelektuálů, kteří své komunistické přesvědčení skrývají a vydávají se za dědice staré české svobodomyslné tradice. — Když už pánové se dovolávají Havlíčka: je jim znám Havlíčkův poměr k radikální straně Sabinově, která v tehdejších poměrech byla totéž, co je komunistická v dnešních? Je jim známo, že Havlíček pokládal komunisty z r. 1848 za největší nebezpečí pro svobodu hned po rakouské vládě?

Peněžní rada.

Návrh zákona o Peněžní radě narazil u všech zájemců — bank, spořitelén, pojištoven, záložen — na velmi prudký odpor, který sotva asi bude možno překonat. Namítá se, že instituce, která se má utvořit, je příliš byrokratická, než aby mohla zasahovati do tak pružné organizace, jako je bankovní. Upozorňuje se, že bez tohoto dozorčího úřadu se dosud obešly také jiné státy, kde je bankovníctví stejně vyvinuté jako u nás a kde trpí také stejnými potížemi. Zdá se, že autoru osnovy nešlo ani tak o sjednocení kompetence a sdružení peněžních ústavů, jako spíše o povinnost ukládati část vkladů ve státních papírech. Neboť trh státních papírů je velmi volný a může být snadno ohrožen, není-li určitá kvota vázána v peněžních ústavech. Mohlo by vésti k neblahým důsledkům, kdyby některá velká banka se odhodlala hodit náhle na trh svůj majetek státních papírů. Vázaností by tedy byly státní papíry do jisté míry zajištěny, na druhé straně ovšem by stát snad s lehčím srdcem se odhodlal k novým emisím, zejména kdyby viděl, že bankovní portefeuille by mohlo část emise dobře umístit. Že by však peněžní rada přispěla k lepší organizaci našeho bankovníctví, zejména však že by mohla mít vliv na postavení Národní banky, které není právě silné, nebo že by mohla přispěti k snížení rozpětí mezi debetními a kreditními sazbami, o tom možno pochybovati. Myšlenka jednotné bankovní organizace není nesympatická — ale její provedení v osnově zákona o Peněžní radě je příliš ztrnulé, než aby mohlo prakticky uspokojiti.

Z.

Jednoroční vojenská služba.

Paříž, 23. listopadu. Ministr vojenství Painlevé prohlásil dnes, že pro rekruty ročníku 1908, kteří narukují v listopadu 1929, bude poprvé užito jednoroční služební doby.

Opravdu by to nešlo také u nás? Když jsme asi před dvěma lety nadhodili tuto otázku, bylo nám vypočítáno sto důvodů, proč to nejde, a někteří důstojníci to označili za defaitismus. Teď, když se do toho pouští Francie, nabýváme zase kuráže. Francie věru ve světě neplatí za defaitistu ani za slabocha, který nechce hájit svou zemi. Dokonce bývá pokládána za nejmilitarističtější stát světa. A těch sto důvodů, které platí pro nás, platí jistě také pro Francii. Jestliže tedy i této ve věci obrany země tak citlivé Francii stačí jednoroční služba vojenská, nemohli bychom také my se tím zase jednou vážně zabývat?

Kozel zahradníkem.

Pan Jiří Stříbrný (žurnalista, jak se nyní nazývá) se domnívá, že téměř dvouleté požívání pornografií a sensací »Večerního listu« u jeho čtenářů jednak vyvolalo přichylnost k jeho osobě, která jim posluhuje takovou stravou, jednak jim změkčilo mozek. Domnívá se, že v takové situaci by se mohl pokusit zase o nějakou politickou akci. Učinil tak provoláním ve »Večerním listě«, které je nadepsáno: Nežádáme Vašich hlasů! Nikdy ještě čnost z nouze nebyla zřejmější: loni na podzim ještě p. Stříbrný důrazně si žádal našich hlasů, a jen proto, že mu stejně důrazně byly odepreny, nežádá jich nyní. Jde na to oklikou. Poněvadž o t. zv. straně slovanských socialistů (v kterémžto názvu jsou obě slova pochybná) je teď už definitivně zřejmo, že tady tráva neporoste, leda hřbitovní, organizuje p. Stříbrný ve jménu »pravé moderní demokracie a pravé morálky« jakýsi »pevný politický střed«. Kdo s touto ideou souhlasí, nechť vyplní přihlášku a zašle ji na adresu Jiří Stříbrný, žurnalista, Praha VII., Ovenecká 1. Nemyslíme, že práce toho listonoše, který roznáší v Ovenecké ulici v Praze VII., příliš vzroste novou akcí p. Stříbrného. Lid jednak nemiluje mužů poražených a nehrne se za nimi, jednak — doufejme — si dovede vypočítat, kdo má právo říkat takové věci, jaké povídá p. Stříbrný ve svém provolání, a kdo nikoliv. Provolání ve »Večerním listě« je, ať to vzbudí sebe větší údiv, nepodařenou kopií manifestu národní strany práce z r. 1925, a pan Stříbrný, muž, který byl symbolem všeho toho, proti čemu strana práce bojovala, je poslední muž, který by měl právo manifest strany práce napodobovat. V provolání ve »Večerním listě« nalézáme skoro vše, co bylo v manifestu strany práce:

»u nás oligarchie znemožňuje demokracii«, lká dnes pan Stříbrný; »koterie osob, chtějící vládnout bez omezení, bez nebezpečí a — pokud lze — bez kontroly«; »potírejte vázanost kandidátních listin, jež podporují utajenou tendenci oligarchie«; »demokratický stát je ovládnán diktaturou politických stran«; »stranický fanatismus rozeštl celý národ; stranicví zasáhlo do všech oborů veřejného života, zpolitisovalo vědu, umění a nezastavilo se ani před školou«; »přestává u nás občanství a nastupují stranicví optimáté; jsme svědky nepotismu ve státě, protekce ve veřejném životě; členové parlamentu nezachovávají zákonů, jež si odhlasovali také pro sebe«; »demokracie nesaší anonymity a nezodpovědnosti výkonných výborů politických stran«; »poslanectví nesmí býti zaměňováno se zřízenectvím, placeným politickou stranou«.

Právě toto všechno říkala strana práce před třemi lety, a každé slovo jejího manifestu bylo ranou do p. Stříbrného, který tenkrát ovšem nebyl ještě žurnalistou, nýbrž vůdcem ná-

rodních socialistů. Dnes p. Stříbrný zdvýchá se země tento biček, který byl udělán zejména na něho, a pokouší se přisvojit si jej a zkusit jej na jiných. To patří k věcem, které nemohou být dovoleny. Pan Stříbrný to byl, kdo v první řadě se snažil o vytvoření té politické oligarchie, proti které dnes bojuje; on se snažil, aby pět koaličních stran vládlo bez omezení a bez kontroly, a vynikajícím způsobem účastnil se proto tvoření několika výjimečných zákonů k tomu cíli; on byl největším přítelem vázaných kandidátních listin; on, jenž nechce dnes, aby poslanectví bylo zaměňováno se zřízenectvím u politické strany, souhlasil s návrhem, aby poslanec mohl býti zbaven mandátu pouhým usnesením výkonného výboru. On jako vůdce dělal všechno, proti čemu dnes jako padlý vůdce volá do boje. On, jenž dnes praví, že »vlastenectví nesmí se krýti podvody s válečnými půjčkami«, byl vůdcem národně sociální strany v době, kdy se podvody s válečnými půjčkami prováděly; on, jenž nyní přišel na to, že »socialismus nepřipouští přijímání podpor od cukrovarníků«, měl ve straně bratry Heidlery. Není to vše dohromady nic jiného než spekulace s krátkou pamětí lidí, tentokrát ovšem velmi nehorázná spekulace. Kdyby jednoho dne p. dr. Kramář začal mluvit a psát proti slovanské politice, bylo by to právě takové, jako když p. Stříbrný nyní vydává manifesty proti oligarchii. Tedy s takovouto falší by měl být dán pokoj. Ovšem, žádný bod politického programu p. Stříbrného není tak zřejmý a určitý jako hněv na Beneše a jako touha dostat se opět k moci: aby se k ní dostal, zvolí si jakoukoliv cestu a jakýkoliv způsob; i cestu nadávání na to, co sám jednou dělal. V celém tom manifestu je tolik pravdivosti jako v jeho závěru, kde se praví: »Pomozte nám společným úsilím vytvořiti nový typ českého člověka.« Jakoby někdo nevěděl, jaký nový typ českého člověka vytváří p. Stříbrný svým »Večerním listem«.

Gentlemanství v politice.

Zdá se, že naši politikové a žurnalisté se už definitivně zřídili podle té psychologické pravdy, že nikoho nemůžeš rozzuřit více, než když mu začneš přísně vytýkat něco, co sám děláš. Aspoň začíná tento způsob velmi zdomácňovat v našich polemikách. V minulém čísle mohli jsme poukázat na případ agrárníků, kteří tiskem strašně týrali národní socialisty za to, že v Čechách kandidují do zemského zastupitelstva starostu hlavního města, ač agrárníci sami činí na Slovensku totéž. Minule byla tedy tato metoda zkoušena na národních socialistech. Dnes můžeme podat zprávu o tom, kterak národní socialisté ji zkoušejí na jiných. V pátečním čísle uspořádalo »České slovo« v úvodníku písemný kurs o »Gentlemanství v politice«, kde především konstatuje nezvratnou a svou jistotou nad všechny ostatní pravdy povýšenou pravdu, že »u nás se v politice gentlemanství dosud dosti neujalo«. To, co píše tento orgán dále, v nás bohužel probouzí nejtěžší pochybnosti o tom, jestli se u nás vůbec kdy gentlemanství v politice ujme. Neboť je trapný pohled na to, když učitel gentlemanství sám hned mohutně proti gentlemanství se prohřešuje. Psali jsme již o tom, kterak »České slovo« pro něčí osobní hněv zcela potlačilo projev šedesáti intelektuálů z různých politických stran, kteří v předvečer 28. října poslali prezidentovi projev oddanosti, ve kterém bylo obsaženo také přesvědčení o nutnosti pokrokové politiky a uznání mírové práce Benešovy. Poněvadž to byl projev, který docela zapadá do politické linie »Českého slova«, nemohli jsme si jeho naprosté potlačení vysvětlit jinak než tím, že tu něčí osobní kyselost vykonala úlohu censorskou. Proto jsme se velmi podivili, když v článku »Českého slova« o gentlemanství v politice bylo nám čísti také toto:

»Kdo pečlivěji stopuje listy naše a zahraniční, každodenně skoro může se přesvědčit, jak orgány pana dra-

Kramáre buďto různé a důležité zprávy vynechávají, nebo zprávy komolí a tak přímo falšují současnou historii. Na příklad: když nedávno pod vedením národně demokratické inteligence »Středu« značnější počet politických lidí všech směrů a stran vydal provolání adresované prezidentovi, tu orgány pana dra Kramáře zprávu o tom vůbec potlačily, později ji pak vyvracely nevěcnými důvody.«

Zarmucujete nás, gentlemane. Nebylo-liž ono provolání, o kterém »zprávu orgány pana dra Kramáře vůbec potlačily«, právě to provolání, o kterém také orgány pana dra Frankého zprávu vůbec potlačily? Nejméně gentlemanké, o gentlemane, jest vytykat někomu přečin, kterého jsme se sami dopustili. Za takových okolností věru bychom raději dali přednost tomu, kdyby o gentlemanství v politických orgánech vůbec se mlčelo.

Sociální demokraté a komunisté.

V »Nové Svobodě« otiskuje poslanec Rudolf Bechyně dopis nějakého nepodepsaného doktora a svou odpověď na něj. Neváháme nazvat Bechyňovu odpověď krásnou. Je v ní taková rozhodnost a pevné uvědomění o úkolech sociální demokracie ve státu, že nemůžeme odolat pokušení z ní aspoň něco citovat. Dávno už nevyšlo ze socialistického pera tak jasné prohlášení, za kterým by autor tak stál celou svou bytostí a celou svou prací; dávno už nepodal o sobě sociální patriotismus takový důkaz, že dovede být také ohnivý. V dopise, zaslaném Bechyňovi, stálo:

»... kam nás vedete? Váš socialismus je v ideích krotký, je to krůpěj vody v sudě vína. Prosim Vás, co chcete ve světě přiosťřených třídních protiv, s takovými naříkavými ideály, jako je křesťanství, láska k vlasti, demokracie, humanita? ... Straší Vám v hlavě přízrak koalice, jste v zajetí této marné myšlenky. Zapuďte ji z hlavy a vedte nás do boje. Hleďte cestu ke komunistické straně ... Hleďte upřímněji cestu i k německé sociální demokracii. Vytvořme silnou, mocnou stranu, a nikdo nám neodolá ... Přiblížte se ke komunistické straně ne jako nepřítel, alebrž jako přítel, a způsobíte obrát v celém dělnickém hnutí v ČSR.«

Na to odpovídá Bechyně (a je v tom upřímná zpověď tohoto socialistického vůdce a pravdivé vyličení cest, jimiž šel):

»O některých věcech smí se dozrálý muž rozhodovati jenom jednou, a když se rozhodl, je to pro vždy. K takovým věcem náleží můj poměr ke komunistické straně ... Pravím Vám, že komunistickou stranu pokládám za nejhoršího nepřítele socialismu a dělnického hnutí, a že tvrdý boj s tímto nepřítelem náleží k mým životním úkolům ...

Tak jako Vy, nemůže smýšlet československý sociální demokrat léta Páně 1928. Máte blíže ke komunistům než k nám, nedělejte si násilí a jděte za hlasem svého srdce. Najdete tam vše, čeho je Vám třeba: Lhostejnost k osudům státu, kterouž nazýváme státním nihilismem; hluché uši a tupá srdce vůči všemu, čím k nám ostatním hovoří duch národní historie; najdete tam primitivismus, který tak šťastně naplňoval dětská léta socialistického hnutí; hesla řinčivá, za nimiž není ani myšlenka, ani plán; najdete tam nenávisť, tolik nenávisť, že by postčila k vytvoření nejdokonalejší církve nenávisťníků; najdete tam vše, co marně hledáte v sociální demokracii.

Bude tomu čtvrt století, co žiji jako agitátor a dělnický novinář v ovzduší dělnických shromáždění a myslím, že znám dosti dobře duši našeho pracujícího lidu. Nuže, řeknu Vám, že mluvím o vykořisťování lidské práce, našel jsem vždy přesvědčující souhlas; mluvím o zápase za nový svět, našel jsem odhodlání a ochotu; avšak mluvím o těch »krotkých ideích«, o důstojnosti lidské, o božské jiskře v duši člověka, o štěstí a jeho smyslu, o všem, co povznáší člověka nad hroudu — tenkrát jsem našel nadšení, lásku a radost. Dejte si, pane, říci: Socialismus

u nás žil málo z ideí Komunistického manifestu, málo z doktriny třídního boje, ale mnoho z těch krotkých ideí, jako jest spravedlnost, právo, pravda, pokrok, lidské štěstí, rovnost. Žil z Husovy hranice, z věčných pravd křesťanské bible, lidsky, necírkevně vykládané, a Karel Havlíček náležel k jeho heroům přes to, že byl liberál, jako k nim náležel Masaryk přes to, že není marxista. Nebudu se s Vámi přítí o ceně demokracie, tomu jsem věnoval dlouhou řadu úvah a mnoho let veřejných bojů. Lichotím si, že mnoho set tisíc českých dělníků a dělnic přijalo pevně výsledek těchto našich zápasů. Demokratická myšlenka v sociální demokracii není taktická faleš, nýbrž součást životního názoru. Nebudu s Vámi také disputovat o vlasti, neboť i to je boj vybojovaný. Mluvíte také o koalici. To je řeč o politice. Vždy, kdykoli bude chtít socialismus zasáhnouti prakticky do osudů země a třídy, sáhne ke koalici. Může Vás to mrzet a mne také. Ale naše společná mrzutost na tom ničeho nezmění. Ošklivá spoluvláda jest mně milejší než sebekrásnější oposice. Toto slovo má omezenou platnost. Také ke spoluvládě musí býti podmínky, především silná socialistická strana. Za tuto podmínku nyní bojujeme svůj volební boj.

A nyní několik slov o sjednocení socialistického hnutí. Vždy budu pro ně. Ale může vzniknout jenom na podkladě pevných, nekolísavých myšlenek, mezi nimiž republika, demokracie a parlamentarismus nesmí scházet. Jinak se Vám vše rozsype pod rukama. Měti jsme v Rakousku jednotu s německou sociální demokracií, a rozsykala se pro poměr ke státu. Měti jsme v republice jednotu s nynějšími komunisty, a rozsykala se pro poměr k parlamentární demokracii. Vy si přejete, abychom demokracii prohlásili za lepidlo na hloupé hejly, republiku za buržoasní vynález, do něž nám ničeho není. Chcete zkrátka, abychom abdikovali jako sociální demokracie a vpluli do bezradného, bezútěšného komunistického zmatku. Nikdy, pane! K jednotě dojdeme pouze tvrdým a stálým bojem s komunistickým omylem. Nesmíříte oheň s vodou. Jedno z obou velkých socialistických hnutí absorbuje druhé, pro obě není v republice trvalého místa. Buď zvítězí sociální demokracie nebo komunismus. Co mne se týče, věřím v prvé. Mechanická jednota byla by jen na čas a stala by se počátkem horších zmatků, než v jakých žijeme. To jest vše. Pojďte, pane, buď s námi, nebo jděte s komunisty. V takových dobách, jako je naše, nejhorší roli hrají lidé, kteří nejsou ani ryba, ani rak.«

NARODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Hospodářské programy politických stran.

III.

Československá strana lidová.

Ve druhé polovině devatenáctého století objevila se ve Francii národohospodářská škola, která je přímou reakcí na liberalism a jež nepopře vliv prvních programových hlasatelů socialismu. Tato škola, reprezentovaná Le Playem, snažila se národní hospodářství sblížit s naukami původního křesťanství a vybudovala na křesťanské nauce celý systém sociálního hospodářství, který nalezl pak odezvu u řady autorů jak ve Francii tak v Německu, z nichž sluší jmenovati mohučského biskupa von Kettelera, hraběte Albert de Muna, Abbé Lamennaise, profesora gentské university Hueta a jiné. Podstatou těchto teorií, které se samy

nazývajú kresťanským socializmom alebo také sociálnym katolicizmom, je snaha o vytvorenie novej spoločnosti na podklade syndikátú, a to syndikátú stavovských, jímž by bola dána i jakási omezená moc zákonodárna. Hnutí kresťanského socializmu se dosti rozšířilo v Rakousku a Německu, narazilo ovšem ihned na zásadní vědecký odpor, protože již sama okolnost, že lidská společnost měla by se přetvořiti na podklade určitého náboženského ideálu, vzbuzovala značnou nedůvěru právě s ohledem na velkou pestrost náboženských vyznání, především evangelických, která se ostře potírají. Organizace sama — i kdybychom přehlédli tuto okolnost, — nese právě tak jako všechny socialistické teorie ráz utopie a společnost, rozvrženou v syndikáty, možno si jen velmi těžko představit, zejména když kresťanský socializmus nezavrhuje soukromé vlastnictví a vyhrazuje i podnikateli určitou roli ve svém systému. Praktický pokus, uskutečněný v Silonu po dvaceti letech tápání, naprosto ztroskotal.

Program československé strany lidové (citujeme podle vydání B. Staška v Praze 1920) buduje na zásadách Le Playových, na kterého se přímo odvolává: »Vlastnictví rodinného krbu bylo všeobecným rysem středověku. Příliš náhlá invaze továrního režimu rozrušila v přemnohých krajích západních tuto ochrannou organizaci. Systém nájemní, v těchto krajích vládnoucí, chová v sobě sociální nebezpečnosti, jehož příznaky dnes ukazují se strašlivým způsobem.« (Str. 15.) Tato slova francouzského národohospodáře program cituje a buduje na nich celou šestou kapitolu, ve které zejména zdůrazňuje nutnost podporování snah po vytvoření vlastního krbu. Že by ovšem k tomuto cíli došel »pokračováním ve smyslu vydaného zákona bytového« (rozumějte dobře — z roku 1920!), o tom si dovolueme silně pochybovati. Mimo to dovolává se program také Kettelera a jeho »kresťanského komunismu«, což je ovšem učení sice opravdu kresťanské, ale pro lidovou stranu dosti nebezpečné. Stojí sice ve Skutcích apoštolů (kap. 4, verš 34 a násl.): »Žádný zajisté mezi nimi nebyl nuzný, nebo kteřížkoli měli pole neb domy, prodávajice, přinášeli peníze, za kterých prodávali, a kladli před nohy apoštolské. I bylo rozdělováno to jednomu každému, jakž komu potřebí bylo.« Tento citát v programu lidové strany uveden není, stojí tam však něco v podstatě naprosto jiného, co lze těžko nazvati kresťanským komunismem, ať už podle Evangelia nebo podle Kettelera: »Majetku nejen ukládá se povinnost dávat almužnu, nýbrž k němu se pojí i sociální povinnost. Ta se zvláště pojí k majetku půdy, která jest výživou národa«, načež uvádí se věta dionského theologa Jacques Bénigne Bossueta: Bůh nedal chudým majetek, ale odkázal je, aby byli živi z vašeho. — Almužna je však v podstatě nemravná výsada kapitalismu, je to aspirin pro uklidnění svědomí, je to zařízení v podstatě nesociální, zbytek středověkého feudalismu, kdy veškerá moc pocházela z rukou papeže jakožto zástupce božího na zemi. Almužna je zařízení, za které by se moderní společnost měla stydět, neboť ukazuje její nemožnost rozřešiti spravedlivě sociální otázky. Pro stranu, která si osvojuje pojem socializmu, ať už v jakémkoliv rozsahu a jakkoli omezeně, nemělo by slovo almužna vůbec existovati. V této kapitole stojí však dále něco, s čím jistě kresťanství musí souhlasiti, což jest v jeho pojmu, ale co lze jen velmi těžko sloučiti s praktickou politikou lidové strany. Na str. 35 čteme: »Jestliže tedy někdo má soukromý majetek, který škodí

blahu celku (na př. rozsáhlý pozemkový majetek v rukou jednotlivců — statisíce bezzemků) nebo chce-li jednatelce majetku svého využití k vykořisťování a lichvě, pak musí zakročiti státní moc, aby hájila zájmy celku.« Bylo by snad na místě při této příležitosti se tázati, jak se tedy dívá strana, která tuto větu má v programu, na otázku církevních statků. Víme přece docela pozitivně, že problém rozluky církve a státu naráží na jednu potíž — a to je právě otázka, co se stane s církevními statky, zejména jaká bude za ně dána náhrada. Může se nám namítnouti, že se lidová strana nebránila pozemkové reformě, která přece se vztahovala i na latifundia církevní, především arcibiskupská a biskupská. Ale prakticky víme, že právě pozemkovou reformou bylo na př. olomoucké arcibiskupství, vlastníci rozsáhlé lesy na Moravě, dotčeno jen velmi nepatrně.

Domnívám se, že hlavní zásadu programu lidové strany možno spatřovati ve větě, která je uvedena ve třetím odstavci, pojednávajícím o rozdělení společnosti na stavy: »Heslem kresťanské solidarity jest: nikoliv třídní boj, ale třídní láska!« (str. 31). Tato věta je zde položena přímo jako protiklad proti Erfurtskému programu sociální demokracie, kde se jasně hlásá třídní boj, a dále jako protiklad proti »nesprávnému názoru liberálnímu, který násilně rozbil starodávné odborné svazky a cechy«. Neboť jak jsme již řekli v úvodu, kresťanský socializmus chce řešiti společnost v rámci syndikátů. A to také provádí program lidové strany: »Kresťanská solidarita má kořen svůj v nové soustavě hospodářské, která se liší od individualismu, otcí hospodářství kapitalistického, i od komunismu, otcí sociálního demokratismu. Na základě individualismu byla proklamována idea neomezené svobody jednotlivce, socializmus upadl opět do pouhého extrému. Kresťanský socializmus činí mezi oběma názory zprostředkovatele.« A dále: »Stát ve smyslu kresťanské demokracie je stát lidový a ne třídní. Rovnost v kresťanském pojmání neznačí rovnosti majetkové, kteráž při různosti individuí, jejich schopnosti a uzpůsobení jest protipřirozenou a na trvale nemožnou, nýbrž stačí uznání člověka za rovnocennou osobnost. Ne každému stejně, nýbrž každému, co mu patří, a dle zásluhy.« Upozorňuji, že nemám žádné viny za tuto přišernou češtinu, kterou je celý program lidové strany sepsán, ale nemohu nic měnit při citaci. »Kresťanský socializmus žádá podrobení jednatelce celku, nicméně však jednatelce zůstává vůči společnosti svobodnou osobností s vlastními přirozenými právy, kterých mu společnost nepropůjčila, která však od společnosti a státu uznána a chráněna býti musí.«

V těchto několika větách je obsažen celý sociální katolicizmus. Je to určitý program, zasazený do světového názoru, o tom nemůže býti nejmenší pochybnosti. Ale vidíme již z těchto několika ukázek, že je to program mátožný, že jsou to pouhá slova, která nám neříkají nic konkrétního. Je to sice velmi hezké, že se hledá něco mezi individualizmem a socializmem, ale rádi bychom věděli, co to má být. O tuto zlatou střední cestu se pokoušejí už několik let angličtí liberálové — a ukážeme ke konci těchto úvah, jak poctivě a konkrétně se chápou věci. Lidová strana ani ve svém programu — nemluvě vůbec o praxi — nevyrovnává se s konkrétními problémy, nýbrž zůstává u vět, které skvěle zní a dohromady nic nepovídají. Prohlašuje-li se na str. 36, že »kresťanský socializmus přejímá my-

šlenku, že práce jest hlavním zdrojem blahobytu«, zdálo by se, že bude to politiku lidové stranu určitou měrou zavazovat. Ale necht' děláme co chceme, nemůžeme nikterak najít souvislost mezi tímto »sociálním systémem pracovním v křesťanském socialismu« a sociálním systémem Msgr. Šrámka v ministerstvu sociální péče.

Lidový program dochází v souhlasu s programem křesťanských syndikátů v Německu a ve smyslu programu, rozvinutého H. Lorinem (Principes de l'organisation professionnelle) k myšlence odborových organizací, nadaných samosprávou, kterým »připadá těžší vedení hospodářského života v tomto novém hospodářském řádu«. (Str. 38.) Jsou to zájmová sdružení zemědělská, dělnická, řemeslnická a úřednická. Tato sdružení jsou myšlena jako komory a je v programu nastíněno několik hlavních jejich úkolů. Program uznává, že »jeho uskutečnění znamená úplný převrat dosavadního společenského řádu a je samozřejmo, že k provedení tohoto programu je třeba plánovitě, účelně, intenzivní a odborné práce«. (Str. 48.) Nyní ovšem se ptáme: Provádí lidová strana tento program?

Nemůžeme přece popřít, že zde je určitá myšlenka, které neschází linie a široký podklad. I když máme námítky a nesouhlasíme jak s premisami, na kterých se tento program buduje, tak i s praktickými návrhy, jak reorganisovati lidskou společnost ve smyslu křesťanské solidarity, nechceme popírat, že se zde jeví snaha odstraniti chyby dnešního společenského řádu a hledá se jistě poctivě východisko. Leč to vše je program, tištěný program na hodně mizerném papíru. Tedy papír — nic než papír, neboť v praxi z tohoto papírového programu nezůstalo ani zbla. Lidová strana neuskutečnila ani jedinou ze svých komor, v žádné programové řeči, v žádném činu ministrů této strany, která přece dnes ve společnosti německých křesťanských sociálů a slovenské strany lidové je velmi silná, neslyšeli jsme nic o nutnosti vytvoření odborových syndikátů, nic o organizaci stavů. Zatím vidíme jen docela všední, programově nenáročnou politiku, která se stará především o straníky patřící všemožným národním vrstvám, od malozemědělců přes živnostníky k úředníkům, podle toho, jak se to dnes nebo zítra hodí. Slovo socialismus je z praktické politiky lidové strany už docela škrtnuto a neinformovaná veřejnost by byla jistě velmi překvapena, kdyby jí chtěl někdo pana ministra Šrámka nebo Noska představovat jako socialisty, třeba jen socialisty křesťanské. Praktická politika lidové strany se velmi přizpůsobila okamžitým požadavkům doby, takže dovedla i v roce 1926 jednati docela jinak, než jak stojí v jejím programu na str. 64: »Je-li vybírání cla jen umělým prostředkem na zvýšení renty buď průmyslové neb pozemkové, pak jest škodlivým, protože lidu se jeho životní potřeby zbytečně zdražují.«

LITERATURA A UMĚNÍ

M. Pujmanová:

Žlutá knížka.

(O ruském filmu »Žlutá knížka«.)

Nezhasínejte, krajiny. Navštěvujte nás v listopadovém kouři. Je to svého druhu magická blaženost, vcházet do obrazů a pobývat v nich.

Obrovské, vlnící se klasy, z plátna do obecenstva, na dosáhnutí. Pořád nabíhají. Ruské obilí. Pole a nebe. Slunce a vítr. Nic, než to. Moře klasů, bezvědomí klasů, nekonečnost klasů, nirvana klasů, do nedozírna. Rozhrnout je, vstoupit do nich, brodit se jimi jako pes, který pro to nemá cit — náš tisíciletými vychovaný cit, nešlapat úrodu — rozeprout ruce a plavat v obilí jak v jezeře, vody obilí by se zavřely nad člověkem. Lidé před narkosou a morfinisté mívají takové vidiny: lány obilí, moře, pole fialek, sněhové pláně, písčité duny, vojenské pochody, vory Číňanů, kolektiva, jež klouzají k věčnosti. Jsme v Rusku, zemi superlativů. Basy jsou tu nejsmolnější, lidé nejkrutější, lidé nejměkčí, prst nejčernější, hladové epidemie nejstrašnější po dalekých rozlohách, a pšenice jak les. Slyšíte z ní cvrčet slunce. Voníte nad ní moučný klid té pravé chvíle, než se žne. Versty úrody. Ostnitým drátem obehnal báryn majetek. Voják se vrací po sedmi letech domů. Utrhne klas, jenž i z plátna zašelestí, mne zrno v štipci, odborným hmatem, prohlíží na dlani; v předmětné blízkosti ruky i zrna. Jaká úroda! Jaká píseň rodného kraje! Návraty po létech, buď jak buď, zrychlují tlukot srdce v očekávání a ženou slzy do očí. Mají svou tichou, obsaženou dramatikou; i kdyby se za tu dobu nic nebylo přihodilo, než že slunce svítilo a deště přšely a jaro střídalo zimy a lidé mřeli a lidé se rodili: nyní uvidíš ty, které jsi sedm let nespátřil. Voják přistupuje k jedné z žen, jež pracují v řádce na poli, a ta ho poznává. Paraša to zvětšuje Duně a Duňa posílá Katu, aby zavolala Mašu; volají na sebe přes pole, dlaně u úst, prosluněným, vonným a klidným prostorem klasické idyly; tady jako byste viděli, jak vzházel z obyčejného života práce antický sbor. Oba mladí lidé, které rozdělila hluchá moc, jako vojna, světlovlasý muž s ohrnutým nosem a černobrvá, vážná Maša (u Tolstého jsou takové lidové Maši) pozdravují se v malomluvné, nevybavené lásce, bez překvapení, bez nápadného pohybu, v oné neschopnosti projevu venkovanů (v tomto nasyceném citovém zadržení je znát tradici Moskevských). Muž zvedá k sobě ruskou holčičku ruských filmů, s ploským nosem a široce rozestavenýma, moudrýma čtveráckýma očima; díví se, jak vyrostla. (Žádný pejsek při tom není, jako při většině filmových shledání). Vesničané stojí kolem, v pracovních, památných, nazpaměť vám známých písňích dělníků, opravujících trať — když vlak projíždí, a dívají se. Nic na tom celém není; a je to jako Homér, v čistotě odvěkého výjevu, v epice shledání.

Vždycky znova mne ve filmu dojíhá lidský pár s mládětem, jak se ubírají po pěšině domů, bezměrnou krajinou.

Znali Mánes a Aleš dobře Rusko? Byli tam? Nevím. Ale tato krajina obilí a olší, hojná, měkká, tklivá, a jako Bohu odevzdaná, je podstata slovanství, jak oni nám je zpívali.

A potom, Ježíši, to jaro, nalévající se vlhkem potoků a míz, jívy, jehnědy, první rezavá srst země, jaro, z kterého voní lepkavé šťávy a blaženost stvoření.

Pro tyto překrásné exteriéry, jež provětrávají, sluní a koupou fantasií, pro jejich ozonitou lyriku, a pro skutečné posvěcení hereckého projevu (byť to nebyli velcí herci) odpouštíte špatné, sentimentálně tendenční libreto.

Máša a její muž jsou mladí a mají se po tak dlouhém odloučení znova rádi a začínají nový život s holýma rukama. Vyprosili si kus půdy na šťastnější velkostat-

kářské dvojici, jež právě slavila svatbu v celé sladce dotlívající romancie puškinovských zámečků: svatbu se závoji, vodotrysky, balkony a valčíkem z Oněgina. Vidíte proletářský pár, jak kopou kamení, kosti země, na políčku jak dlaň. A nemají, z čeho zaplatit nájem za tvrdou zem. Pro kus té půdy prodá se Marie.

Nemají dost krav ve svých vzorných chlévech kapitalističtí rodiče? Na plátně se vám ukáže dokonale pěstěný dobytek. Nač jim třeba kupovat i lidské mléko? Nač jim třeba odtrhovat od prsu ubohé Máše syna kojence, který zaplatí smrtí luxus velkostatkářského dítěte? K telátkům volají lékaře, ale lidské mládě zajde bez pomoci, když otec s dětmi putuje za ženou do Moskvy. Je to sociální nespravedlnost, která trká, a historická pravda, která už zavolala pomstu. Dnes přec už tak není na sovětské Rusi. Nač se takto žalně pokřovat do minulosti.

Ale zas. Špatné libreto je tu dobrá záminka. Hrají je opravdu vznešeně. Tím, že vůbec nehrajou. A přece je to na hony vzdáleno jak naturalismu, tak folkloru a tak pouhého vystavování kinoexemplářů. Je to, nač se bát toho slova, svaté. Žena odchází od dětí a muže do města. Shledává si pár věcí s sebou. Muži sedí za stolem a jedí. Polykají tupě a odevzdaně sousta, solená nevyplakanými slzami. Jak se ti lidé loučí, pomalá vážnost a nesdělitelnost, němota němé tváře a ikony, trpnost lidí z mučednického těsta, obětování nutnosti. Ta nepohnutá vážnost, kde srdce a starosti jsou jinde, když kojná chodí po panském pokoji v národním kroji, do něhož ji navlékli, a vážně, jako obřad, který jí uložili, zvoní cizímu dítěti koketním cinkátkem.

Žlutá knížka má už u nás svůj patos ze *Zločinu a trestu*. »Když Sonička, dcera moje prvorozená, poprvé vyšla na žlutý list«, tak nějak říká Marmeladov. Tady ve filmu žlutá knížka je zlé šaškovské nedorozumění (vedle reklamních důvodů titulu). Když Mašu svede pán a zavrhne muž a ona utíká z místa (o věčná filmová dojemnosti zamčených vrat ve sněhu; film už má také svou klasickou tradici) a razzie jí zažene s nevěstkami na komisařství, tam jí vystaví, neznalé písma, žlutou knížku, s níž jde si o službu k počestné paničce. Ten film má vůbec tragiku analfabetů; nejen sociologicky; v celém životním obraze. Prodaní lidé, ztracení lidé ve světě, jinak byl jim ztlumočen osudný list. Car vysoko, Bůh daleko, a nikde se nedovoláš. Na štěstí je to špatné libreto a tak dobře končí. Vtipný trik se zvětšovacími zrcadly, která docílují grozovsky obludných obličejů v nočním lokále, ten mne zvlášť nechytil. Ale krajiny a svatou vážnost pořad vidím.

ŽIVOT A INSTITUCE

Naléhavosti trestního soudnictví.

V poslední době zaznamenaly pražské noviny několik případů obtěžování nočních chodců nevěstkami, spojených s jejich útoky jejich pasáků. Jeden charakteristický případ projednával se u trestního soudu.

Na lavici obžalovaných seděla prostitutka a její pasák. Nedávné noci nabídla se obžalovaná mladému muži, který byl u soudu přítomen jako svědek, kdesi

na ulici, a sotvaže se tento muž pustil s ní ve styk, hned mu sáhla do kapsy, kde měl tři dvacetikoruny, a odcizila mu je. Mladý muž krádež zpozoroval a žádal vrácení peněz; nevěstka vykřikla však jméno svého pasáka, který tu byl v okamžení; bez rozpaků udeřil pasažéra kusem cihly a v nastalém shonu podařilo se mu peníze od nevěstky přejmouti; na útěku zastoupil mu však cestu strážník, který v bezprostřední blízkosti nalezl odhozené peníze a nabroušený dlouhý kuchyňský nůž.

Oba obžalovaní byli odsouzeni pro krádež těch peněz, každý k několika měsícům žaláře. Když byli odváděni ze soudní síně kolem lavice, kde seděl okradený pasažér, zasadila mu prostitutka — než se jí mohl dozorce chopiti — tři prudké rány pěstí do obličeje. Na připomenutí, že bude znovu trestána, protože je nepřipustno ztýrati svědka pro jeho výpověď před soudem, odpověděla vášnivě, že je jí to jedno.

Pomíjím mravní stránku věci, zejména okolnost, je-li správně, aby ženatý muž používal nevěstky na veřejné ulici; mám také dost pochopení pro poměry a okolnosti, za jakých se některé nevěstky bez osobního zájmu oddávají svému povolání. Mně jde o jinou věc.

Nevěstka, která se vydává v noci do ulic s úmyslem okrádat své milence a která ve zlosti, že se jí krádež nepodařila, ztřízní v soudní síni pasažéra, a pasák, opatřený smrtícím nástrojem, to je zločinecký komplot prvního řádu. Komplot ohrožující bezpečnost i těch lidí, kteří musí za noci projíti ulicemi velkoměsta a styku s nevěstkami se vyhýbají. Stalo se již, že nevěstka zavolala pasáka na člověka, který prostě její nabídku odmítl, a pasák toho zcela nevinného muže probodl a usmrtil.

V této nebezpečné situaci má těch několik měsíců žaláře význam zcela nepatrný. Jakmile uplynou, půjde zločinná nevěstka znovu do ulice a na blízku bude prodlévat její průvodce s nebezpečným nástrojem v kapse. Nestal-li se obětí tohoto spojení člověk tentokrát, může se jí stát za těch několik měsíců. Tomu nemůže zabránit slabounká ochrana proti vyzývání k smilstvu, obsažená v zákoně o potírání pohlavních nemocí, a není k tomu dosti silný ani dnešní trestní zákon. Nehledíc k ojedinělým případům tuláků, které lze po odpykaném trestu umístiti nejdéle na tři léta v donucovací pracovně, musí býti každý vězeň propuštěn na svobodu, jakmile se dovrší míra jeho trestu.

Podobně má se věc s lidmi ne zcela normálními, kteří se dopouštějí trestních činů. Nedávno stál před pražským trestním soudem muž povahy tak silně výstřední, že vznikla obava, když se po skončení jednání vyřítí ze soudní síně, že zavraždí na chodbě muže, který na něho před soudem svědčil. Na štěstí prozíravý dozorce vyvedl svědky ze soudní síně před skončením jednání a ukázal jim vzdálenější schodiště, kterým se dostali oklikou na ulici. Jindy uznají lékařští znalci, že takový člověk je pro svou abnormalitu nepřičetný, trestní řízení proti němu se pak zastaví a muž odevzdá se k dalšímu opatření policii, která ho předá ústavu pro choromyslné, odkud je za několik dní propuštěn, poněvadž ústav je zařízen toliko pro zřejmé pomatenice; anebo se vůbec nechá na svobodě, poněvadž se pro bláznec nehodí a jiného vhodného ústavu pro takové lidi není.

Všude jde o individua, která nosí v sobě nebezpečnost zločinnosti, zákony nechrání však dostatečně proti tomuto nebezpečství. Zákony čekají, až takové

individuum něco velkého způsobí, a teprve pak dovolují zakročiti. Náš trestní zákon je dnes už příliš těsná kazajka pro instituci trestního soudnictví, která tak úzce souvisí s životem. Život nedá se spoutat ztuhlými normami; právní normy musí se přizpůsobit životu. Trestní zákon není jen věcí pro postrach občanstva; výkon trestního soudnictví má též zvyšovat obecnou bezpečnost. A proto potřebuje soudce mít možnost velkého rozpětí v přisuzování trestu na svobodě a právo přizpůsobiti jeho délku provinilcově nebezpečnosti pro společnost; osoby pro osvědčené již zločinecké sklony anebo pro abnormalitu obecně nebezpečné neměly by se pouštěti po odpykání trestu aneb při uznání nepřičetnosti beze všeho na svobodu, nýbrž měly by se zabezpečiti ve zvláštním ústavě, jako se to děje s osobami duševně chorými. Propuštění z takového ústavu mělo by se díti jen se zvláštní opatrností a vždy jen po době celá léta trvajících; zkušenosti jinde v tom směru učiněné nasvědčují tomu, že nápravy u těchto lidí lze se nadíti jen ve skrovném procentu. To je jisto na př. o anglickém »Preventive Detention Prison«, Camp Hillu. Tu ostatně nejde již o nápravu pobloudilců, nýbrž o ochranu společnosti dlouhým uzavřením nebezpečných individuí. Zde přirozeně přestává humanita — správněji řečeno — přestávají ohledy; neboť jde tu o zařízení, jež má vyčistiti společnost od lidí, kteří ji trvale ohrožují. Nelze na příklad dobře pochopiti, proč se mají znovu volně pohybovati vícekrátě trestaní lupiči pokladen.

Instituce takového zabezpečovacího ústavu měla by kromě zvýšení obecné bezpečnosti pojmutím živlů pro trvalé zločinné sklony anebo pro duševní abnormalitu nebezpečných ještě další význam. Pro člověka nápravy ještě schopného byla by to poslední a velmi účinná výstraha slyšet z úst soudcových, že příště nepůjde již po odpykání trestu na svobodu, dopustí-li se trestného skutku ještě jednou. A pro nešťastné rodiny bylo by uzavření dospívajícího nebo již dospělého člena abnormalního založení v zabezpečovacím ústavě vysvobozením z útrap, které jim působí. Osmnáctiletého člověka nevezme již ani polepšovna, a přece je potřebí, aby ho někdo střežil. To může sotva obstarati rodina zaměstnaná výdělečně; zpravidla nemá k tomu ani dost síly ani prostředků.

Nedávno zodpovídalo se před pražským trestním soudem asi dvacetileté děvče pro krádež. V domácnosti na venkově od dětství kradlo, a rodiče je tomu nemohli odnaučit. I usmyslili si, že je pustí do světa; ve své prostoduchosti se domnívali, že se tvrdostí poměrů tomu odnaučí. Děvče propadlo v Praze za několik dní prostituci, což je samozřejmé; ve velkém městě najde se snadno pán, který si odvede zevlující děvče s plachým pohledem z ulice k sobě na noc do bytu; ale již při druhé návštěvě vykradlo děvče pánovi kapsy, a tak ocitlo se na lavici obžalovaných.

Děvče, napohled zdravé, trpí poruchou vnitřního vyměšování žlaz; znalec to pozná podle vypadání a podle chování; nelze na to pomýšleti, že by je něco změnilo, zejména trest, který se sebe setřese velmi lehko; ve velkém městě není pro ně jiné cesty než prostituce a zločin, což bylo možno rodičům věci nezlačím s naprostou jistotou předpověděti; dostanou je jednou zpět pustlé a pohlavně nemocné, a pak si s tím teprve nebudou vědět rady.

Osmnáctiletý výrostek, poloviční kretén s opožděnou pubertou, ohrožuje pohlavní útočností školačky; soudit

ho nelze, protože nemá vědomí bezprávnosti svého jednání; a nemůže-li být odsouzen, není ho kam zavřít; musí běhat venku dál.

Pro takový zdánlivě normální, ale ve skutečnosti zrůdný typ člověka náchylného k zločinnosti, není jiné porady; než umístit jej trvale v ústavě, kde se mu vykáže vhodná práce a kde bude pod dozorem a lékařskou kontrolou; kdyby někdy jeho chování dalo spoléhat ve vnitřní změnu a ustálení, mohl by se na zkoušku propustit; dříve musilo by ovšem býti pro něj zajištěno vhodné prostředí a musil by být kontrolován.

Veřejná péče o takováto individua sejme obtížné břímě s lidí, kteří jsou takovou nehodou postiženi, ať jsou to chudáci nebo lidé mohovití; společnost zbaví zločinného ohniska.

Kromě toho, aby soudce mohl zavírat provinilce v žaláři na dobu přiměřenou jich skutečné nebezpečnosti a posílat nebezpečné choleriky, kleptomany a jiné zrůdné typy do zabezpečovacího ústavu, je zapotřebí dokonalé úpravy vězeňství. Nelze se spokojit tím, jestliže se u nás ve vězeňství od převratu již něco stalo, anebo jestliže při srovnání s tím neb oním ústavem za hranicemi nejsme právě pozadu; nemusí mít v cizině ze všeho lepší rozum než máme my; je třeba stále o tom pracovati, aby vězeňství jako součástka celé justiční mašinerie mělo správný základ a chod.

První zřetel, který má celou vězeňskou úpravu ovládat, je ten, aby odsouzený člověk nevyšel z vězení horší, nežli tam přišel. Toho bude možno s pravděpodobností docíliti tehdy, když vězeň bude osamocen na ten čas, kdy ho nikdo nehlídá (v poledne, večer, ve sváteční den). Podle toho, jak je v našich trestních ústavech poměrně málo izolací, lze zjistiti, jak jsme na tom ve vězeňství ještě špatně. Jedna celá trestnice (kartouzská) je téměř bez izolací; trestanci se tam scházejí večer k společnému pobytu ve starých refektářích v počtu i kolem dvaceti; stejně tomu bylo v trestnici mírovské na Moravě, která se právě ruší; slovenské káznice mohou umístit menší díl vězňů v izolacích než ve společných ložnicích; jen plzeňská trestnice má skoro čtyři sta izolací. Celková bilance je taková, že je více vězňů ohrožených vespolným stykem než těch, kteří mohou míti naději na polepšení.

Vězňice při sborových soudech, kde se odbyvají krátké tresty do jednoho roku, mají izolace jen výjimečně, vězňové jsou tu obyčejně po několika pohromadě; i lze říci bez obavy z nepravdy, že krátký trest na svobodě je pro smýšlení odsouzeného zpravilla netoliko bezcenný, nýbrž že má na něho i špatný vliv.

Pařížská vězňice ve Fresnes, zařízení pro výkon trestů do jednoho roku, má 1500 izolací; vězňové se tu vůbec nedostanou dohromady; i na krátkou procházku mají svůj malý trávník, ohražený vysokou zdí; musí-li jíti kolem sebe, mají přes hlavu jutovou kuklu, v kostele sedí v budkách, z nichž vidí jen otvorem dopředu. Zdá se to jaksi středověké, když jde kolem vás řada zakuklenců; ale rozmyslí-li si pozorovatel účelnost oné izolace vězňů do krajních důsledků, nemůže tomu upřít oprávněnost; přes tuto — řekl bych — upřílišněnost je to tom obrovský pokrok.

Samostatný trestní ústav musí mít iniciativnost se vedení; hledá-li správce ve svém postavení jen kariéru, nebo chápe-li se ho proto, že ho jiná práce již omrzela, bude ústav zabit. Učení o generální prevenci, jež znamená, že lidé mají mít z kriminálu strach, je prázdna fráze; nejhorší muka středověkých žalářů nepotla-

čila zločinnosti; kriminál pak nebude nikdy takový, aby se v něm někomu tak zalíbilo, že by se v něm chtěl na trvalo usídlit; to jen tulák vrací se na zimu do idyllického vězení u okresního soudu, když se už špatně spí ve stohu; jinak je to vzácný zjev, že vězeň nedoufá v osvobození. Ale je potřeba, aby každý vězeň — i trosečník — našel tu něco, na čem by se mohl ve své bezradnosti zachytit. Je to jako s bajkou o cibuličce a zlé stařeně v Dostojevského »Bratřech Karamazových«. Aspoň taková cibulička, kterou dal někdy žebráku almužnou, musí se mu podat, tonoucímu v ohnivém jezeře, aby byl zachráněn a spasen.

V samostatné trestnici lze při iniciativnosti správcově dosáti nápravných složek, poněvadž se tu přece najde personál schopný přejmout ideu a stát se její nositelem. Tím spíše je zapotřebí v malých věznicích izolací, poněvadž se tam pro malý počet vězňů nezřídí výchovný aparát, a celá starost zůstane zpravidla omezena na pouhé strážení.

Správné úpravy vězeňství je potřeba, aby se od vězně mohla náprava vězněním spravedlivě čtít a aby se mohla očekávat. Bez dokonalého vězeňství není smysl světské justice úplný; justice podobá se po té stránce věčnému honění bez cíle; zvíře se na chvíli ukryje, pak se vypustí, a vše se za ním žene znovu. —

Přicházím k třetí a poslední naléhavosti trestního soudnictví.

Poslední dobou obracejí se na mne často lidé, propuštění z vězení, o první pomoc. Je to docela podobná situace oné, kdy jsou lidé postiženi nějakou nehodou tělesnou. Ohlížejí se na všechny strany, zdali je možno o někoho aneb o něco se opřít. První pád velké většiny všech provinilců — pokud nejde o zrůdnosti mentální — má příčiny hodně nahodilé, a pokud je špatné vězení nezkazilo, jsou schopni nápravy. V tom hraje nejdůležitější roli pomoc, jakou jim lze poskytnouti, když se vrátí do svobodného života. Udržel jsem v pořádku netoliko lidí poprvé trestané, nýbrž i lidí budící pochybnost svou minulostí; to proto, že cítili ve mně oporu a mohli se u mně dožádati pomoci včas. Jednoduchý stroj a několik stovek na materiál založilo existenci řemeslníkoví, který při tom už vytrval. Opětovaná peněžité podpora uložela dělníka i tehdy, když byl propuštěn z práce již získané, protože se nemohl prokázat vysvědčením zachovalosti.

Nebylo by správné říci, že propuštění vězňové dosti neusilují o to, aby se dostali na pravidelné koleje životní. Vídám je ráno před úřadem práce, chytají se cestování, čekají v noci na Národní Politiku, aby ještě téže noci odjeli z Prahy na inserované místo, by nebyli jinými předstíženi. Někteří žádají peněz na cestu, jiní nemají dvě koruny na nocleh v útulně a přespávají na lavičkách v parku anebo na nádraží. Jiní konečně přijdou v takovém oděvu, že není možno někde je v něm poslat.

Člověku, který je bez práce, bez bytu a stravy a v nedostatečném oděvu, málo prospěje dvacet nebo třicet korun podpory, které uděluje jednotlivcům pražská organizace k podpoře propuštěných vězňů »Nový Život«. Tu je potřeba především skladiště šatstva, prádla a obuvi, aby se mohl dát trosečníku lepší vzhled; je potřeba mít pro něho zálohu aspoň na týden a nerozpakovat se pomoci zase i později, když se ocitne v nesnázích; je potřeba mít možnost půjčiti mu i větší částku do řemesla nebo obchůdku.

Snad se mi namítne, že činím otázku budoucího ži-

vota propuštěného vězně otázkou peněz, ač jde především o získání práce či zaměstnání. Nezapomínám toho. Je pravda, že shovívavější poměr společnosti k trestní vině může té věci také pomoci. Myslím však, že bude potřeba ještě dlouho čekat na to, až zaměstnavatelé nebudou činit zachovalost ve smyslu trestního práva podmínkou přijetí a nepřijetí, anebo až dají dokonce přednost člověku vězněnému před člověkem bezúhonným; nelze to také vytýkati. Není však potřeba, aby uchazeč o práci vždy vyjevoval celou svou minulost, a zaměstnavatel toho vždy nežádá; velmi často rozhodne o přijetí potřeba pracovní síly a schopnost. Přijal-li Ford — jak jsem se dočetl — za dva roky 500 propuštěných vězňů do svých závodů, učinil tak při svém výrobním racionalismu jistě proto, že se již ti první osvědčili. Není tudíž nezbytně potřeba, aby pro člověka, který opouští vězení, bylo už připraveno teplé hnízdo. Může být s jinými účasten zápasu o život, stačí jen, aby se měl na koho obrátit, když nemůže dál. Moci říci takovému člověku: »Nežli byste se dopustil bezprávnosti, obraťte se na nás a dostane se vám pomoci«, jsou slova čarovná.

To je ovšem ideál péče o propuštěné vězně, od něhož jsme značně vzdáleni. Naše podporování propuštěných vězňů připomíná mi laškovnou pointu profesora Dra Kallaba v pojednání o součinnosti sociálních institucí na jich pracovním sjezdu letos konaném, že by při početnosti podpůrných organizací mohla člověka potřebného pomoci stihnout ona nehoda, že by ho navštívil slušný počet sociálních pracovníků, jenž by s ním sepsal zevrubné dotazníky, a nakonec by nedostal od nikoho nic. Zde je potřeba pomoci dostatečně a rychle. Dřív, než dolehne na toho člověka nebezpečná tíseň.

Pro lidi, kteří přes všechno úsilí pro špatnou pracovní konjunkturu anebo z jiných příčin nemohou v krátké době dosáti zaměstnání, je potřeba pracovní kolonie, kde by za stravu a nějaký malý příplatek přečkali nejhorší dobu. A konečně je nezbytno zříditi soukromou kontrolu propuštěných vězňů, poněvadž kontrola úřední na ně upozorňuje a činí je v jich prostředí nemožnými. Ochranná organizace potřebuje rychle přezkoumávat jejich údaje, aby se vyhnula případům zneužití, a potřebuje na chráněnce dohlédnout, jak si vede; ale to vše musí se dít nenápadně; takový kontakt netoliko posílí chráněnce, ale vykoná i platné služby veřejné bezpečnosti, a může ochránit člověka již usazeného proti úřední šabloně.

V právě minulých dnech bylo mi vyslyšati nářky staré paní, jejíž syn byl v Praze zatčen pro krádež, která se stala v severovýchodní Moravě. Je tomu déle než rok, co opustil vězení, přesídlil s matkou z domoviny do Prahy, kde získal zodpovědné zaměstnání, v němž si pilně a svědomitě vedl. Najednou byl zatčen a přímo z práce odveden. Přirozeně prokázal alibi, řízení bylo za měsíc zastaveno a on byl propuštěn. Pro pili a svědomitost neztratil ani zaměstnání, ale nelze upřít oprávněnost jeho stížností, že ten měsíc vyšetřovací vazby otřásl důvěrou firmy, u které je zaměstnán, v jeho poctivost. Častá kontrola soukromými orgány mohla by předejíti opětnému zatčení propuštěného vězně, který je zpravidla v nebezpečí; policejní úřad dostal by včas spolehlivé zprávy.

Mám tedy pro správný a účelný výkon trestního soudnictví tři věci za naléhavé. První je v podstatě rozšířením soudcovské moci, druhá je dobrá organizace vězeňská a třetí zesílení a prohloubení péče o propu-

štné väzňe. Toto posledný snad již k soudnictví nepatří; ale souvisí to s ním tak, že to lze z jeho aktualit vyloučit. Souzení samo není s to zločinnost zmocí; vězeňství a péče o propuštěné vězňe mohou při tom vydatně pomáhati; konečně v každém veřejném zařízení je potřeba hledat smysl a konečný cíl; je-li soudnictví korektivem veřejné mravnosti (byť ne jediným), udržuje-li živé vědomí právního pořádku, je též prostředkem k zachování veřejné bezpečnosti; a to není účel právě nejmenší.

Ze všeho je vidět, jak je potřeba usilovat o uzákonění osnovy nového trestního zákona, která na všechny uvedené věci pamatuje. Dává větší volnost trestnímu soudci; nařizuje zříditi zabezpečovací ústavy pro zločinná individua nezodpovědná a pro zločince nenapravitelné; zasahuje podstatně do organizace vězeňství, nezapomínajíc ani na zvláštní osobní způsobilost správce samostatného trestního ústavu; stanoví aspoň zásadně nutnost státní péče o propuštěné vězňe.

Je jisto, že zákon naráz změnu nepřinese. Trestnímu soudci bude potřeba novému orientace směrem od dnešní legálnosti k zaváděnému do trestního práva principu účelnosti; bude nucen zabývat se více osobností provinilcovou a bude musit znát vězení, do nichž souzené lidi posílá. Nejde tu jen o to, aby chránil provinilce před nikoli nevyhnutelným vězněním, které by mohlo přispět k úplné jeho zkáze, nýbrž i o to, aby se nerozpakoval vysloviti časově velký trest, je-li toho v zájmu obecné bezpečnosti třeba.

Ve vězeňství musí se sáhnout především ke stavbám a přestavbám, půjde-li vážně o skutečný pokrok; bez izolací to nepůjde.

Státní zásahnutí do péče o propuštěné vězňe nebude jistě bez významu, zde však je méně zapotřebí zákona než pomoci tam, kde jí je nezbytně zapotřebí. Pražský spolek »Nový Život« může vydávati ročně na propuštěné vězňe asi 3000 Kč a potřeboval by vydávati desetkrát tolik, čítajíc v to náhrady za soukromý dozor. Je zcela přirozené, že největší díl zločinnosti připadá na velká města, především na město hlavní; a proto je tu potřeba mimořádných prostředků obranných.

Firma Petschek & Spol. přihlásila se za člena pražského spolku »Nový Život« s ročním příspěvkem 1000 Kč; nepochybuji, že také jiné společenské jednotky pochopí, že tu nejde o podporování zla, nýbrž o předcházení zločinnosti a zvýšení bezpečnosti, a že též pomohou.

—čk—

DOBA A LIDÉ

Franta Kocourek:

Mezi francouzskými studenty.

II.

Monsieur Navakas měl zálibu v záluďných otázkách — a k nim patřila bezesporu i ta, kterou poslední předložil francouzským příslušníkům naší tabule:

»Co znáte z německé literatury?«

První odpověď bylo naprosté ticho. Asi za tři vteřiny startoval Décujus, jehož každodenní zaměstnání záleželo v tom, že nasbíral někde v okolí Aix kytičku a přečetl knihu:

»Známe Goetha.«

Nebyla to dlouhá trať, kterou urazil na poli literárních znalostí německých, ale dalo se navázat. Předem jist kořistí, ptal se pan Navakas:

»Co z Goetha?«

»Fausta.«

»Četl jste ho?«

»Ne,« povídá Décujus, »ale učili jsme se o tom . . . Ifigenie na Tauridě,« rozpomíná se — a zmlká.

»Víc o Goethovi nevíte?« Pan Navakas pátrá také u ostatních. Décujus se vůbec nestyděl, jak by si lehce mohl představovat každý náš průměrný inteligent, o germánském filologu nemluvě. Ani Gibert, francouzské dítě Tunisu, neprojevil nejmenší rozpaky nad tím, že sice ví o existenci »německého spisovatele Schillera«, ale nemůže si nijak vzpomenout, co ten pán sepsal. Jeho plány pro nejbližších pět let jsou totiž takové: uhájit championát v šermu pro jižní Francii, pomoci zdokonalit svému otci farmu v nitru Tunisu (v to počítaje modernisaci palebných prostředků tvrze, která je s farmou spojena a střeží ji proti nájezdům loupeživých tlup), naučit se perfektně anglicky a poznat moře, t. j. ovládnout theoreticky i prakticky obchodní plavbu. Přemýšlejte trochu o jeho plánech. A řekněte, máte-li právo vytýkat mu chatrné vědomosti o německé literatuře.

Když jsme na střední škole nevěděli, kde se narodil Heine, nebo jak jdou za sebou chronologicky dramata Schillerova, říkávali nám profesori: »To všechno budete jednou v životě potřebovat!« Cítili jsme výčitky svědomí. To proto, že jsme nepřemýšleli jako Gibert, jakým typem kulometů uhájíme nejlépe svůj dům uprostřed pouště a kterými moři budeme křižovat při obchodování mezi mateřskou zemí a koloniemi.

Gibertův hlavní půvab onoho dne byl prostě v pevném přesvědčení, že nikdy v životě nebude potřebovat Goetha nebo Schillera. Nemyslete si, že by se nestyděl do ruda, kdyby nevěděl, kdo to byl Villon nebo Béranger, nebo kdyby neuměl nazpaměť recitovat verše z mistrovských děl starší i novější francouzské poesie. Ostatně sám píše básně a pod pseudonymem jich několik uveřejnil v aixském studentském časopise, který začne vycházet každý rok s novým titulem, protože pravidelně jednou za rok bídne zahyne po dvou, třech číslech. Požádán Décujusem anebo Vialem, který nikdy Musu nepokoušel, předčítal Gibert někdy své verše, formálně vybroúšené a inspirované neomylně ze zásob staleté studnice francouzské poesie.

»Neslyšeli jste nikdy o Wallensteinovi? Ani Píseň o zvonu neznáte? To je přece krásná báseň. Vyšel pěkný francouzský překlad.«

Pan Navakas, jak jsme řekli minule, neměl ve zvyku opouštět námět, dokud nebyl náležitě vyčerpán. Nečekaje odpověď, začal recitovat nejdříve francouzsky, potom německy, s elánem úvodní strofy Písně o zvonu. Přerušil ho princ Kondappa, který nemohl vystát mnoho věcí, zvláště však ne Navakasovu němčinu (nefrancouzsky vyslovovanou) a jeho poněkud slavnostní recitaci.

»Už ho to zase chytá!? Drž hubu s tou svou němčinou, jo? Myslíš, že nás to baví? . . .« A protože byl jeho hlásek nepatrný proti litevskému basu Navakase, mlátil nožem do talíře, dokud Schillera neumlčel.

Jojoť se do literárních debat zásadně nemíchal, v čemž může tento nadějný royalistický organisátor být příkladem přemnohým politikům na celé planetě.

Vial však promluvil nejdřív na Navakasovu, potom na mou adresu:

»U nás je to něco jiného než u vás. My máme tak velikou literaturu, že nemusíme znát jiné literatury. Stačí nám naši spisovatelé, naši básníci, naši filosofové. Podívejte se, měli vliv na všechny literatury. Celý svět se od nich učil.«

Navakas se povážlivě zavrtěl na židli, chystaje zdařilý výpad pod ochranou rozšafného úsměvu. Ale Vial ještě nedomluvil:

»V technice, v průmyslu to je něco jiného, můžeme se hodně učit od Angličanů . . .«

»Od Němců ne?«

»Taky, vyznají se v takových věcech. Ale v literatuře? Řekněte mi cizího spisovatele, jehož dílo, jehož tendence by nebyla v hlavních rysech obsažena ve francouzské literatuře. Jmenujte mi cizího spisovatele, kterého by Francouz musil nevyhnutelně znát!«

Nic nebylo Vialovi vzdálenějšího, než vychloubání jakéhokoliv druhu, okázalý patriotismus včetně. Tím zajímavější byla jeho slova. Pronesl je klidně, bez menšího gesta, tak, jako když jde o naprostou samozřejmost. Věřil tak pevně v samospasitelnost francouzské literární a umělecké kultury, že se na první pohled jevilo zbytečné brojit proti jeho víře sebe pádnějšími argumenty. Nepřehnali jsme ovšem svou vděčnost za francouzské pohostinství do té míry, abychom k Vialovu názoru přikýkli nebo jej minuli taktním mlčením. Nejlepší francouzštinou, na kterou jsme se zmohli, vložili jsme mu, proč nemůžeme souhlasit. Mluvili jsme o jedinečnosti každé samostatné literatury, o půvabu odlišných forem a zabarvení rozličných literatur a o jejich kořenech, které přes všechnu zdánlivou spleť a odlehlost vycházejí z jediného centra, ukrytého hluboko pod nánosy věků, snažili jsme se ukázat jejich pozdější prolínání a krásu výsledního koncertu, ve kterém se literatura každého národa uplatní jako hráč na nástroj zvláštní, ale harmonující s celkem orchestru.

Vialovi se tento výklad zřejmě líbil, stejně jako Décujuovi a Gibertovi, kteří mohli kontrolovat některá naše tvrzení na základě vlastních literárně srovnávacích zkušeností: zmínili jsme se již o tom, že vyložený lyrik Décujus znal provençalštinu. Sotva si dovedete představit jak bohatý a barevný je tento jazyk. Gibert uměl zase arabsky. Ani Jojot nenamítal s royalistického stanoviska nic proti tomu, co jsme řekli, ani Normandan Chables. Korsičan de Casabianca poslouchal velice pozorně a netajil se na několika místech živým souhlasem. Co však platno, byť bys celý svět získal, když Vial a jeho kamarádi budou nadále přesvědčeni, že mimo francouzské spisovatele, básníky a umělce není třeba zdržovat se ostatními?

»Jsou umělci, kteří nepatří jen svému národu, ale celému světu. Znáte přece Dostojevského?« pokračuje Navakas.

»Kdo je to, ce type-là?« ptá se pohrdavě princ. Ten Navakas si zase něco podařeného vymyslel a bude si z nás dělat bláznů. »Jak že se jmenuje?«

»Do-sto-je-v-skij«, slabikuje široce monsieur Navakas, který tuší slibné rozvíjení svého tematu.

Ne, muž tohoto podivného jména nezbudil nejmenší ozvěnu mezi francouzskými spolustolovníky. Prozatím se šermíř Gibert uctivě naklání k nám a dává si opakovat ono nesrozumitelné jméno, načež ho delikátně slabikuje — a po něm ostatní: »Do-sto-jev-skij.«

Navakase se zmocňuje nadšení nad tímto objevem a volá: »Největší genius, kterého kdy země zplodila!«

»Vidíte, už se ho zase chytá fantas!« křičí princ indický.

»Voyons,« rozhoupává se Jojot: »nepřehánějme!«

Nebylo náhodou, že první stopu pana Dostojevského našel hnědý elegán Gnanadicom, jak snad ještě pamtujete, Ind.

»Ah, mes amis! Dostojevski! Vím už! Ruský spisovatel, narozen v Moskvě, autor románů veliké psychologické hloubky a skutečného dramatického citění! Crime et Châtiment, la Maison des morts!«

Monsieur Gnanadicom byl živá registratura. Jenomže mu někdy trvalo dlouho, než vybavil heslo uložené pod příslušnou začáteční písmenou. To, co zde poněkud oňožděně vyspal o Dostojevském, byl přesný obsah hesla v PETIT LAROUSSE ILLUSTRÉ. Kdyby to byl řekl de Casabianca nebo Chables, mělo to svou váhu. Ale muž od Pondichéry neměl v očích Francouzů tolik síly, aby dokázal existenci jakéhosi Dostojevského, velkého spisovatele, podle Navakase dokonce »největšího genia, kterého kdy země zplodila!«

Mohlo na tom být něco pravdy! Ale proč se o to přít! pomyslili si všichni, kromě tří, kteří se pokusili jít kousek na výzvědy. Přítel Vial, veden svým obchodnickým školeným objektivismem, poznamenal: »Myslím, monsieur Navakas, že je těžko říci o někom tak veliká slova. Je možno, že ten — jak se jmenuje? — Dostojevski napsal pěkné romány, ale my je — bohužel — neznáme.«

»Jak že se jmenují jeho romány?« zeptal se po chvíli Jojot, chtěje mi touto otázkou dokumentovat svou úctu.

Navakas se posadil na koně a začal jmenovat nejdřív francouzsky, potom ruský názvy slavných děl.

»Říkáte tedy, že je to dobrý spisovatel?« oslovil mě soukromě Korsičan de Casabianca, když jsem se chystal k odchodu.

»Kdo? Dostojevskij?«

»A stojí něco z něho za přečtení?« ptal se de Casabianca s roztomilou rezervou v očích. »Co byste mi doporučil?«

Když jsem ukončil svůj návod, odcházel milý Korsičan rozhodnut, že to s Dostojevským zkusí. Konečně — kdo ví? Možná, že na té pověsti je něco pravdy.

Za tři dny jsem ho navštívil v jeho pokoji. Byl nemocen. Na mramorovém krbu, v němž voňavě hořela polena z lesů trevaresských, stál na rámu portrét muže s třírohým kloboukem a rukama zkříženými na prsou. Byl to Casabiancův krajan z Korsiky, ovšem z jihu, z Ajaccia: Napoléon Buonaparte. Vedle něho ležela knížka. Na její obálce jsem četl: Fedor Dostoiewski: Le BOURGEOIS DE PARIS.

Byli jsme zvědaví, byl-li případ s Goethem, Schillerem a Dostojevským ojedinelý a týkal-li se jen francouzských studentů u naší tabule. Zkoumali jsme proto půdu při nejrůznějších příležitostech u nejrůznějších studentů: na tenisových kurtech, které neznají zimní spánek, na procházkách aixským parkem, kde se nikdo nemusí stydět vést nahlas nekonečné a vášnivé debaty o věcech veškerých, v Casinu mezi tancem a hrou, na universitě, v rodinách.

Musíme si uvědomit, že i kdyby neznalost cizích literatur byla omezena na naše spolustolovníky, nebyl by to dokument bez významu: Vial, Jojot, Gibert a Dé-

cujus stáli těsně před maturitou. De Casabianca studoval druhý rok práva. Chables byl téměř hotový inženýr. Kromě toho, jak si vzpomenete, pocházel každý z nich z docela jiného koutu Francie: Riviera, Gascogne, Tunis, Nizké Alpy, Korsika, Normandie. Nevyjadřovali tedy nějaký místní aixský průměr.

Dostí dlouho jsme pobýli v jídelně, v prvním patře starého domu, traverse Notre Dame. Vrátime se sem, ale teď sestupme do města. Sedneme si v Café de Deux Garçons, dáme si jeden »café corse« a budeme se dívat na promenádu. U vedlejších stolků sedí zlatá mládež. Jsou to studenti, oblečení vesměs pečlivě, s oním francouzským vkusem, jehož výsledkem u mužské mody je překvapující bezvýraznost. Jejich malé i velké vozy Renault, Talbot a Bugatti, které vrčí vysokým tónem celý den v okolí Aix, čekají u chodníku. Tito hoši vypadají příliš blahobytně, abyste u nich mohli předpokládat nějaké solidní studium. Kdykoliv jsem četl nebo psal v Café des Deux Garçons, byla tam také většina Klubu zlaté mládeže. Bavili se společenskými událostmi a hráli denně dlouhé hodiny v karty na červených dečkách, dívajíce se nechápavě a později s rasovým opovržením na člověka, který měl vždycky v ruce pero, knihu, noviny. Čtyřikrát týdně hodně přetáhli nůlnoc, proháněli se v autech a s uznáníhodnou pravidelností zajížděli na velkorysejší flámy do Marseille.

Kdybyste je tak viděli, bezstarostné a volně vegetující, uistě byste byli na jejich účet vyslovili nějakou charakteristiku povrchnosti, snad byste řekli také něco o poválečných poměrech . . . Nic nebylo svůdnějšího. Pravda, o živobytí se starat nemusili: jejich otcové byli bohatí. Jako jejich předkové obchodovali mnohými věcmi, hlavně však třemi: mýdlo, olivy a mandle je základ blahobytu většiny starých aixských rodin. Ale nemyslete, že nestudují. Půjdete-li za nimi na universitu, do přednáškových síní filosofické a právnické fakulty (medicinská a přírodovědecká fakulta je v Marseille), vaše původní mínění dostane trhliny. Tak už to bývá, nespokojíte-li se prvními dojmy. Když se s nimi blíže seznámíte a máte příležitost poznat je mimo kavárnu, na kurtu nebo na výletě nebo dokonce v prostředí jejich rodin, opravíte časem svůj názor o nich v tom smyslu, že jsou to dobří hoši, poněkud blaseovaní následkem snadnosti, se kterou mohou žít. Když je třeba, studují a své věci rozumějí daleko lépe, než předpokládal na příklad Hans Schubert, zakládající si na solidnosti německé methodologie a vědění. Nebyl v právu ani nikdo jiný z cizinců, kteří se z jakékoliv příčiny domnívali, že jejich národnost a rasu vyznačuje soustředěnost a hloubka proti francouzské povrchnosti a improvisačnímu založení. Byli vtipní, povšechně francouzsky vzdělání, a když šlo o nějakou zkoušku zdatnosti, obstáli daleko čestněji, než by byl očekával kterýkoliv nefrancouz.

»Jak jsem ráda, že jste sám dobře ocenil tyto hochy!« řekla mi jednoho dne slečna Ottaviani. »Taky oni patří k naší výborné rase. A kdyby vypukla válka, našel byste je do jednoho v první linii, pohotové, statečné, do krajnosti obětavé!«

Mademoiselle Ottaviani, profesorka na Collège Catholique, byla nejvzácnější ženou, kterou jsem ve Francii poznal. Kromě jejích žáků v Aix en Provence ji nikdo na světě nezná. Věnovala své práci celé svoje nadání, celý svůj život — ale je jednou z těch málo

lidí v Aix, kteří tak tak že mají místo, kam by hlavu složili.

»Ah, jeunesse dorée!« říkávala, pohlížejíc laskavým okem na bohaté synky: znala už jejic! otce jako studenty a viděla je růst rok od roku, tak jasně, jak možno jenom v Aix. »Kdyby věděli, jak těžko se studuje lidem bez prostředků!« Vzpomínala na své začátky. Měla velmi přesnou paměť. Ale nikdy nikomu nezáviděla.

Mezi těmito Francouzi, kteří seděli u svého aperitivu v Café des Deux Garçons a procházeli se v neděli dopoledne pod platany na Cours Mirabeau, jsem poznal lidi důkladné a hluboké, jako jsem naopak mezi Němci nalezl lidi povrchní. Tato zkušenost zavinila zásadní nedůvěru k duchaplným charakteristikám různých národů. Pěkně se čtou, ale dělají-li větší než anekdotický nárok, selhávají. Vezměte několik oblíbených pověr, známých už ze školy a potom z tisku: »vášniví« Španělé, »věrolomní Turci«, »výbojní« Němci, »mírumilovní« Slované, »chladní« Angličane, zamíchejte tak, aby libovolná přídavná jména připadla libovolným jménům, podstatným — a dostanete stejně věčné pravdy. Přál bych vám, dostat se někdy do ruky některé příslovečně »chladné« Angličanky! Váš neméně pověstný »slovanský temperament« by měl pořádně co dělat, aby udržel tempo s nadřazenou anglosaskou energií.

Právě tak byste měli zkusit pravdu obecně rozšířené charakteristiky, která připisuje francouzským ženám koketnost, frivolnost, zálibu v pohodlném životě a milkování. Začněte hned tady, na Cours Mirabeau, s jednou z těch hezkých studentek s trochu židovským nosem. Pařížský chic, který není pověrou, zasahuje i do zdejší mody, zrovna tak, jako do mody ve vesnicích na Korsice. Jejich pohledy jsou docela povzbudivé. Když se přiblížíš, situace se značně mění, jak dosvědčí všichni cizí studenti, kteří se v tom směru pokoušeli. Ať tomu kdo věří nebo ne, je pravda, že se k francouzské studentce v Aix nedostanete. Nic není tak těžké, jako proniknout do nějaké rodiny a být přijat do společnosti těchto mladých aixských dívek. Snad při tenisu si několikrát pošlete míč, snad u sítě vyměníte několik slov nebo v universitních lavicích, ale víc nic. Jejich úsměv je věc pro sebe, neznamená přístupnost. A kdybyste se na hlavu postavili, nezměníte nic. Aixské studentky se chrání, aixské studentky nechtějí ztratit svou pověst. Kdybyste jen jednou s některou z nich prošli Cours Mirabeau, bude to téhož odpoledne vědět celé město, to dobré město, kterému je nespravedlivě vyčítat odborný a podrobný zájem o všechny obyvatele, domácí a cizí. Aixská dívka z usělé rodiny nesmí přijít do řeči ve spojení s nějakým cizincem, který jednoho dne zmizí beze stopy a stejně rychle, jako přišel.

»Vous savez, les Américains! . . .« říkávala Madame Valrane, které nic v Aix nesmělo uniknout. Ale nebyla jediná, která vzpomínala ve zlém na Američany. V dobách, kdy ve Francii začala finanční tíseň, zářil dolar i nad tímto poklidným městem na provençalském nebi. Mnohé dívky prý podlely mužům s dolary, »i z vážených rodin, ó jaká hanba!« volala vždycky paní Valranová. Ukazují se domy, kde Američané pořádali pitky a kde se tančilo »při zavřených okenicích, až do rána, ó quelle houte, pensez-vous!«

Aixské dívky byly, jsou a patrně na věky budou representantky prvotřídního, cílevědomého chovu ne-

věst. Můžeme s klidným svědomím a bez nejmenšího přehánění doporučit: vy, kdož chcete hezké, bohaté školsky i domácně vzdělané a zaručeně zachovalé nevěsty, jeďte do města zaslíbeného, do Aix en Provence. Aby měly »bilou svatbu«, jaká je dopřána v Aix jen dívkám bez poskvrny, vyhýbají se studentky cizincům i domorodcům se špatnou pověstí.

Byl jeden Čechoslovák, který si řekl: To by v tom byl čert, abych se s nějakou studentkou nedal dohromady! Nedal se nikým z nás od mezinárodního stolu odradit. Dost se namáhal, vytrvalec, až jednou u oběda se objevil vítězoslavně a povídá: »Tak mám dívku. Dnes večer rande.«

Zpráva zněla nepravděpodobně.

»Je Francouzská?«

»Ovšem,« odpověděl Čechoslovák s převahou.

Pátrali jsme, tušíce ve věci háček: svolí ke schůzce a dokonce večer! Ovšem, zjistili jsme, byla to Francouzská, jenomže Korsičanka. A mezi Francouzi z pevniny a Francouzi z Korsiky je poměr velmi podobný tomu, jenž je mezi Angličany a Iry.

Teď si zběžně prohlédneme nedělní promenádu, než se nám rozejde domů a do kostela. Některé figurky už znáte z jídelny v uličce Notre Dame. Jojot se právě dočkal čerstvého čísla Action Française a uchyluje se s ním dlouhými kroky do samoty. Princ Kondappa má provokativně čisté prádlo a nové šaty, v knoflíkové dirce jakousi barevnou stužku záhadného určení. Skoro každý Francouz, dělající si jen trochu nárok na kultivovanost, má v knoflíkové dirce nějakou stužku. Většinou vlastně neznamenaají nic, ale každý dobře vychovaný Francouz chápe, že to má být náznak stužky Čestné Legie, ve kterou nikdo nemůže nedoufat, je-li jen poněkud francouzsky formován. Princ, který marně čeká na okamžik, kdy se bude moci holit, je aspoň vždycky pečlivě ulizán. Sedí na závodním kole Peugeot a čeká na Jeana, u jehož rodičů bývá »o svátcích a prázdninách už čtyři roky« a s nímž »jezdí na kole, vždycky spolu, jako by byli bratři«. Chtějí se podívat kamsi k Marseille, na kousek etapy klasického vytrvalostního závodu cyklistického »Tour de France«. Také ostatní pařížské noviny z neděle jsou už v rukou čtenářů. Všechny ty velké deníky, Figarem počínaje, přes Temps, Matin a Petit Journalem konče, nesvedou v Aix nic proti listu, který vychází v Marseille vzdálené 28 kilometrů a jmenuje se Petit Marseillais. Je o něco větší a o něco lepší, než Polední list. Protože ho však dělají Francouzové, je mnohem slušnější a přijatelnější.

Vial s čepicí sportovně sraženou k uchu přiletěl po asfaltu na motorce Terrot, která ho dopravuje na svátky domů, do farmy v Mouans nad Cannes. Oceňte u něho fakt, že nemá stužku v knoflíkové dirce! Gibert se prochází jako obyčejně uprostřed několika studentek. Ne, nejsou to Korsičanky. Ale Gibert má staré styky. A obětuje dvorné službě u aixských studentek všechen čas, který mu zbude po šermu a učení.

V kavárně Oriental na druhém konci Cours Mirabeau sedí signor Natta: se skeptickým úsměvem čte Corriere della Sera a ukazuje na obrázek nové fašistické oběti, které se podařilo prchnout z Civitavecchia na Korsiku a odtud do Francie. Mladý muž vedle něho je Mr Gibson. Kdybyste měli kdy a poslouchali chvíli jeho poznámky při četbě Daily

Mail, jehož plachta ho zpola zakrývá, poznali byste bez dlouhých pochybností, že je to Ir.

V postranní uličce hned vedle kavárny se objevila skupina litevská, podobna čtveřici delfínů. Vede je monsieur Navakas, s bobřím límcem trochu ohrnutým a s šedivým kloboukem stoicky naraženým. Jeho spolukrajan dbá na šaty a na posazení klobouku víc: jmenuje se Barkanskas. Jak se jmenují ti druzí dva, jsem už zapoměl. Ale mohu se vám zaručit, že také končila na -kas.

Slečna, která u hlavní fontány vystoupila z auta, se jmenuje Mireille Louis Giraud. Má tedy nejkrásnější příjmení, jaké si můžete v Provinci představit. Všimněte si jí dobře, příležitost uvidět ji se nevrátí třeba už nikdy za vašeho pobytu v Aix. Je nejbohatší a nejlépe hlídanou nevěstou v celém okolí. Seznámil jsem se s ní jenom náhodou; vila, v níž jsem bydlil, stála za městem nedaleko sídla, ve kterém ji tatínek střežil. Byl to starý zámeček, obklopený loukou a zavalený korunami prastarých platanů. A představte si, že se to začarované místo jmenovalo »Rocher du Dragon« čili Dračí Skála. Patrně navždy mně zůstane záhadou — stejně jako spekulativním obyvatelům Aix, proč mně její matka dovolovala být s ní o samotě. Z jejího vyprávění ve stínu fiků a mandlí za jejich zahradou jsem zbohatl o jeden osud: osud bohatého děvčete, které nemůže udělat ani krok samostatně. Stále pod delikátním dozorem ji vodili ze společnosti do společnosti, ukazovali ji. Této výchově rodičů se podařilo dokázat, že mademoiselle Mireille v osmnácti letech neznala ze života bezprostředně vůbec nic. Aby se ani trochu nezkazila, nepouštěli ji do školy, ani na universitu. Měla domácí učitelky. Díky této okolnosti jsem byl prvním mužem, který s ní chodil a mluvil beze svědků.

Bylo to na ni poněkud silné, chvílemi.

»Rekněte mi něco krásného ve vaší řeči!« prosila mně jednou. Nedá vám asi mnoho přemýšlení, abyste uhodli, která dvě slova jsem jí bez dlouhého váhání řekl. Byla krásná.

»Naučte mě to vyslovovat!« žádala dychtivě. Bylo to jediné sloveso a jediné zájmeno československé, které jsem slečnu Mireille naučil a které možná dosud zná. Učil jsem ji hrát tenis, na výšině Pâquerette. Potom, když patrně vznikla v jejích rodičích myšlenka, že by se mohla se mnou učit také jiné věci, odjeli s ní do Alp.

Ludendorffův soumrak.

I.

Generál Ludendorff byl znamenitým taktikem a vojenským organizátorem, energickým a ne vždy šťastným operátem armádami, průměrným stratégem staré školy imperialistické a velmi chabým politikem. Poněvadž takticky dovedl znamenitě využívat sil, prodloužil světovou válku o mnoho měsíců. Ludendorffovy strategické cíle vznikaly z nezdravé politické koncepce. Chvíle, kdy se ujal s Hindenburgem vrchního velení, kladla naň požadavky nadlidské. Hlava národa, kapitán státní lodi, císař, selhal, jeho kormidelník, kancléř, ztratil orientaci, směr a nechal si kormidlo z ruky vyrazit. Před Ludendorffem zklamali již dva velitelé armád: Moltke mladší a Falkenhayn. S dravou energií hráče vrhl se do práce a pouštěl se i do toho,

čemu nerozumel, buď proto, že mu to nabízeli, ale více jen proto, že mu neodpírali. Vešel armádám Ústředních mocností, řídil vnitřní a zahraniční politiku, vedl hospodářskou správu státu i jeho průmysl. Věřil pevně, že vítězství v roce 1914 pochované dá se vzkřísit nezdolným, umíněným chténím.

Francouzský generál Buat ve své knížce o Ludendorffovi zdůrazňuje, že Ludendorffovým koníčkem v mládí byla historie vojenská a německá zvláště. Napoleon, který také dějiny miloval, prošel však velikou politickou universitou, které se říká revoluce. Ludendorff prošel jen rukama strategických školometů, kteří se štítili slova politika jako malomocenství. Poněvadž Ludendorff byl přesvědčen, že je dějinami předurčen, aby v těžké hodině vedl německý národ, hleděl ho zcela podle vojenských receptů politiky »ukázat« a znamenitými válečnými cíly (teritoriálními) »nadchnout«. Proto prohlásil politiku vnitřní a zahraniční za služku strategie. Aktivní politická tvorba zvrhla se v pasivní propagační činnost ve prospěch válečných operací.

S Fridrichem Velikým měl Ludendorff to společné, že jako on nerozumel lidské psychologii, a že rád mluvil o zradě tam, kde odumřela důvěra. Dodnes nepochopil, že německý národ nezradil vlast, když ztratil důvěru ve vítězství po nezdařilých útocích na západě v roce 1918. Tato psychologická slepota zavini-la, že všude jinde hledal příčinu německé katastrofy, jen ne ve vlastním špatném počtářství. Po světové válce vydal známé sebevědomé »Vzpomínky«, kde označuje jako příčinu německého zhroucení »ránou dýkou«, kterou »vítězící« armádě zasadila z týlu politická agitace. Neřekl však, co by se bylo dále dělo, kdyby té rány nebylo, po nepodařených ofensívách, při neustálém vzrůstu sil Dohody a pravidelném poklesu sil Ústředních mocností.

Jen velcí duchové dovedou se znát k vlastním chybám. Ludendorff byl jen neobyčejně energickým a domýšlivým vojákem. Ústraní, do kterého se musil odebrat po světové válce, bylo mukou pro jeho popudlivou a panovačnou povahu. Nemohl se smířit s myšlenkou, že německý lid se odhodlal zařizovat svou budoucnost bez něho. Poněvadž za války žádný státník nesnažil se jeho politické názory korigovat a jeho strategii přitěšovat podle politické reality, jak to kdysi velikému Moltkem staršímu dělal ještě větší Bismarck, přišel k přesvědčení, že německý národ dojde svobody a velikosti pouze pod jeho politickým velením. Toto vedení představoval si primitivně vojensky. Ve svých politických rozkazech hlásal: rasovou čistotu, vypráskání Židů z germánské říše, potlačení svobodných zednářů a vyhlazení jezuitů a marxistů. Jakmile se tato očista provede, pak národ německý může se oddat vznešenému zaměstnání čistokrevných Germánů — válce, ovšem opět proti celému světu, válce, ve které by rudé Rusko dostalo povolení zápolit po boku vznešené a očištěné rasy. Pro politickou přípravu oné nádherné koncepce státnické založil se záhadným Hitlerem politickou stranou »lidovou« (völkisch), kterou zvou v Německu stranou Hackenkreuzlerů. Oběma vůdcům očištění hnutí rasového dělal při tom jakéhosi ministra zahraničních věcí známý mezinárodní podvodník, vyzvědač a dobrodruh, Žid Trebitsch-Lincoln, který důvěřivého Ludendorffa tak dlouho prováděl, až z něho vyzískal vše, co se mu pro vyzvědačský velkoobchod hodilo.

V památné výročí německé revoluce 9. listopadu 1923 odvážil se Ludendorff se svými věrnými prvního aktivního činu politického. Udělal puč proti říšskoněmecké »židovsko-marxistické« vládě, který hravě byl likvidován a na který doplatili nejvíce nadšení hoši z důstojnické školy v Mnichově. Z mnichovského puče Ludendorff vedle politické blamáže odnesl si několik odřenin. Mluví se všelicos o jeho osobní statečnosti v pouliční přestřelce, o nepěkném osobním sporu s bavorským korunním princem Rupprechtem a o financování jeho strany, které prý obstarávala švýcarská banka, blízká jisté západní velmoci. Pak se celkem odmlčel, hlavně když jeho strana při posledních volbách do říšského sněmu značně zhubla. Až nedávno vynořily se v knihkupeckých výkladech dvě jeho neobjemné práce s podivnými záhlavími: »Nadstátní mocnosti v posledním roce světové války« a »Potření svobodného zednářství odhalením jeho tajností«. Je nesporné, že myšlení člověka, který čtyři roky skoro nemezeně řídil střední Evropu v boji proti bezmála celému světu, nezajímá jen Němce, nýbrž každého, kdo studuje dějiny války, psychologii vojenských vůdců a vztahy politiky k ozbrojené moci.

II.

Podle památného zvyku německých generálů začíná Ludendorff své »Nadstátní mocnosti« citáty z Clausewitze a tvrdí, že Dohoda byla nástrojem dalekosáhlých plánů Vatikánu, Židů a zednářů, kteří stůj co stůj chtěli mocenské postavení Německa zničit. Jediným prostředkem k přetrhání těchto intrik byla vojenská porážka nepřátel. Ale osobnosti, které v Německu válku připravovaly, podlehly vlivu oněch nadstátních mocností, neuvědomovaly si vážnosti okamžiku a neotevřely německému vlastenci oči. Spokojily se polovičnými vítězstvími, aniž by válku přiblížily diktováním míru (všimněme si Ludendorffových oblíbených rčení: »diktovaný mír« a »rozdrcení nepřátelské armády«). Když se s Hindenburgem ujali velení, rozhodli se, že sčítují s »moudrým hospodařením« silami a že vystupňují válečnou produktivnost národa tak, aby dosáhli nad Dohodu převahy sil živých i materiálních, které by užili, podle zásad »strategie zničující« k rozdrčení nepřítele. Ale výsledek »Hindenburgova programu« Ludendorffovo očekávání zklamal. O nějaké převaze sil nebylo řeči, a proto prý se s Hindenburgem musili spokojit jen »omezenými cíly« (rozuměj operačními, které u svých předchůdců kritisovali jako dýchavičnou polovičitost). I po potření Rumunska bylo jasno, že v otevřeném poli nedá se již vynutit rozhodnutí a proto se rozhodli k bezohledné válce ponorkové, která by ochromila nevyčerpatelnou zásobárnu západní fronty: Anglii. Ludendorff prý dávno věděl, že Amerika do války zasáhne v zájmu židovsko-zednářsko-jezuitských snah. Příčinou vstupu Spojených států do světové války nebylo prý jeho rozhodnutí k bezohledné válce ponorkové, nýbrž přání nadstátních mocností. Ale tak jako selhala snaha o získání převahy nad spojnici, tak také selhala bezohledná ponorková válka. Ani zde prý nebyl příčinou špatný výpočet, nýbrž nadstátní mocnosti, které nedovolily, aby bezohledná ponorková válka se dříve uskutečnila. Toto Ludendorffovo ujišťování je stejně záhadné jako teorie o »ráně dýkou«. Kdyby totiž byl bezohlednou ponorkovou válku dříve zahájil, pak patrně byla by také Amerika dříve do války vstou-

pila, snad dříve ještě, než pokročil rozklad Ruska, a ve Francii byly by desítky amerických divísí, proti kterým ofensiva v roce 1918 nedala by se již provést. Ale kdo ví, zda uspíšený vstup Ameriky do války nebyl by býval oddálil i rozklad Ruska a světovou válku snad o celý rok zkrátil. Ale Ludendorffovi nechce se do této logiky. Anglii se tedy nepodařilo ochromit, proto prý se musilo skoncovat s Ruskem, aby síly na východě uvolněné mohly se soustředit k úderu na západě. Ale jako se nepodařilo vybičování převahy v roce 1916 a 17, jako se nepodařilo ochromit Anglii, tak se také nepodařilo, jak sám Ludendorff doznává, i v roce 1918 dosáhnout rozhodující převahy sil. Zcela proti učení Clausewitzovu ponechal na východní frontě 20 divísí (tvrdí, že se pro západní frontu nehodily) a tak před velikou německou ofensivou v roce 1918 stály na západní frontě 194 divise německé proti 180 divísím spojeneckým. Vínou prý má na této malé převaze také Rakousko, kde císařovna Zita (patrně ve službě nadstátní moci jezuitské) domlouvala se s Dohodou a nepřipustila, aby rakouského vojska bylo použito na západní frontě. »Ústředním mocnostem nepodařilo se Dohodu pohnout k smířlivosti« (před německou ofensivou) upozorňuje Ludendorff, ale neříká, jak si Německo ten mír představovalo. Patrně chtělo jej »diktovat« i neporaženému nepříteli, když Vilém II. i v listopadu 1918 nechtěl vyklidit ani Belgii. V oné chvíli prý Ludendorff viděl, že se musí stůj co stůj něco podniknout proti trojímu jedu, který šířil německý národ: proti hladu, sprosté nepřátelské propagandě (proto sprostá, poněvadž mluvila přirozenější řečí než vznesené holekání, kterému se přezdívalo vlastenecká výchova) a proti podkopné práci revolučních individuí, která byla ve službách nadstátních mocností. Léčivým prostředkem proti vyjmenovaným třem jedům byla by bývala rozumná mírová nabídka, ale Ludendorff soudí jinak: »Jediným prostředkem k zachování morálky bylo v o j e n s k é v í t ě z s t v í«. Zdá se však, že Ludendorff nemyslí na dokonalou porážku spojenců, nýbrž na místní úspěch, jakým bylo porážení Rumunska, Ruska, oslabení Itálie. Odhodlal se k o p e r a c i proti anglické armádě ve Francii, podporované p r o p a g a n d o u v Anglii pro mír. Zapomínal, že německého vojáka a obyvatele v týlu dosavadní t a k t i c k é a t e r i t o r i á l n í úspěchy otupily a zbavily důvěry v jejich význam. Nechtěli válku takticky úspěšných lokálních akcí, nýbrž mír. Jen v jediném případě mají teritoriální úspěchy taktiky význam i když strategický výsledek tu chybí: když nepříteli i neporaženému odnímáme n a š e území, když ho krok za krokem z vlasti vytlačujeme. Německá vojska celou světovou válku vlastně postupovala v zahraničí, proto jim chyběla ona morální vzpruha, kterou měl Francouz, bojující s vetřelcem. Postupující německý voják nakonec viděl, že taktické úspěchy neoslabují nepřitele. Pocítil podvědomou nedůvěru ke každému postupu, tuše jasně rozpaky oněch zlobných úderů do nitra cizí země. Nepřátelský houževnatý ústup neznamenal německému vojákovi v roce 1918 vítězství, nýbrž p r o d l o u ž o v á n í války, ve které Ludendorff nakonec musil jednou být maršálem. Německý voják slyšel, že ruská armáda v roce 1915 byla »dokonale poražena«, ale v roce 1916 musil spěchat opět na východ, abý zadržoval moře ruských sborů, které zaplavily východní Halič a jako potopa přelily se přes rakouské linie. V roce 1918 viděl, že ani ta Itálie nebyla poražena, když zadržela rakouskou ofensivu, která po-

dobně jako německá na západní frontě, měla s ní jednou pro vždy súčtovat. Postupující německý voják byl nakonec jat podobnou nedůvěrou, jaké propadl voják Napoleonův při postupu do hloubi Ruska. A tak z touhy po vítězství a slávě zbyla mu jen touha po míru a starém klidu a později již jen touha po skoncování války děj se co děj v zájmu sebezachování. Když tato podvědomá nedůvěra k ú č e l n o s t i v o j e n s k é h o p o d n i k u ve vojáku vzplane, pak s ním nepořídil nic v rovině Pendžábské Alexandr Veliký, Napoleon ve Španělsku a Rusku. A tak v době, kdy většina německých vojáků posílala ke všem čertům výbojně cíle Ludendorffovy a přála si, aby měli oni i Německo alespoň to co před válkou, uvažovali Ludendorff s Hindenburgem o tom, zda jejich armáda psychicky vydrží zamýšlenou velikou ofensivu. Ludendorff tvrdí, že rozumí dobře psychologii německého vojáka, který chtěl vpřed, ven ze zákopů. Ano, on si přál činu, aby v á l k u p o h ř b i l vítězstvím nebo porážkou. Přál si umřít, nebo žít, ale nechtěl již živořit a odumírat. Německý voják byl zoufalcem, kterému dávno již nešlo o slávu německých zbraní, proto také uvítal příměří s jásotem.

Tři listy z minulosti.

Otiskujeme překlad těchto tří starých listů, vyměněných mezi Rollandem a Hauptmannem, protože, jako tenkrát, mohou i dnes mluvit k svědomí Evropy a varovat.

I.

29. srpna 1914.

Nepatřím, Gerharde Hauptmanne, k těm Francouzům, kteří pokládají Německo za zemi barbarů. Mně jest duševní a mravní velikost Vašeho mohutného národa dobře známa. Vím, čím jsem myslitelům ušlechtilého Německa povinován, a ještě nyní, v této hodině, vzpomínám si na příklad a slova našeho Goetha — neboť on patří celému lidstvu — našeho Goetha, který odmítal jakoukoliv národní nenávisť a duší se vznášel v oněch výšinách, »kde člověk štěstí a neštěstí druhých národů pocítuje jako vlastní.« Po celý svůj život jsem pracoval k tomu, abych ducha obou našich národů sblížil, a hrůzy proklaté války, které tyto národy k neštěstí evropské civilisace propadly, mne nikdy nepřinutí, abych ducha svého poskvrnil nenávisť.

Jakkoliv dnes Vaším Německem trpím a německou politiku i prostředky, jichž užívá, za zločinné pokládám, přece nesvaluji odpovědnost za to na lid, který tuto politiku trpí a jí se propůjčuje za slepý nástroj. Ale já nepokládám jako Vy válku za osud. Francouz nevěří v osud. Osud je výmluvou lidí bez vůle. Válka je spíše plodem slabosti národů a jejich pošetilosti. Můžeme jich litovati, ale nemůžeme se na ně zlobiti. Nevyčítám Vám naše bolesti, Vaše nejsou asi menší. Musí-li Francie zahynouti, povede se Německu podobně. Ani jsem se neozval, když jsem viděl, jak Vaše vojska porušují neutralitu ušlechtilé Belgie. Tato bezectná hanebnost, která musí v každém právním vědomí vzbuditi opovržení, shoduje se příliš s politickou tradicí Vašich pruských králů. Nepřekvapila mne.

Ale zuřivost, s jakou zacházíte s velkodušným národem, jehož jediným zločinem jest, že až k zoufalství hájí spravedlnosti a své neodvislosti, jak jste Vy Němci sami roku 1813 činili: to jest přespříliš! Celý svět se bouří. Šetřte si tyto hrůzy pro Francouze, své pravé nepřátele! Ale jaká hanba, rozohňovati se takto na svou oběť, na onen malý, nešťastný a nevinný lid Belgie!

Jsouce nespokojeni se svými činy vůči živé Belgii, válčíte ještě také s mrtvými, se stouletou slávou. Bombardujete Malinu (Me-

cheln), zapalujete Rubense, Lovaň jest pouhou hromádkou popela — Lovaň se svými poklady umění a vědy, toto posvátné město! — Ale kdo pak jste? A jakým jménem si přejete, Hauptmanne, aby Vás člověk pojmenoval, když odmítáte název barbarů? Jste potomky Goethovými či Attilovými? Válčíte s armádami nebo s lidským duchem? Zabíjete lidi, ale ctíte umělecká díla! Toho vyžaduje patriotismus lidského pokolení. Náležíte stejně jako my všichni k jeho strážcům. Jestliže jej kácte, ukazujete se nehodnými tohoto velkého dědictví, nehodnými, zastávati hodnost v oné malé evropské armádě, která jest tělesnou stráží civilisace. Nezáleží mi na mínění veškerenstva, jestliže se obracím na Vás. K vůli Vám, Hauptmanne, to činím. Ve jménu naší Evropy, k jejímž nejslavnějším bojovníkům jste až do této chvíle patřil, ve jménu oné civilisace, pro kterou největší mužové sta let bojovali, ve jménu cti Vašeho německého národa zapřísahám Vás, Gerharde Hauptmanne. Vyzývám Vás a duševní elitu Německa, mezi níž má: mnoho přátel, abyste s největší energií protestovali proti zločinu, který padá na Vás.

Neučíníte-li tak, pak dokážete, že to schvalujete (a pak Vás mínění světa zdrtí) anebo že nejste schopni ozvat se proti Hunům, kteří Vás ovládají. Jakým právem však si můžete v tom případě činiti nárok na to, že, jak jste psal, bojujete pro věc svobody a lidského pokroku? Dokážete světu, že jste neschopni hájiti svobody světa, nejsou schopni uhájiti svobody vlastní. A dokážete, že duševní elita Německa jest vydána nejhoršímu despotismu, který ničí umělecká díla a rdousí lidského ducha.

Očekávám od Vás, Hauptmanne, odpověď, která je činem. Veřejné mínění Evropy ji očekává jako já. Rozvažte si to dobře: v takovém okamžiku znamená i mlčení čin.

Romain Rolland.

II.

Odpověď panu Romainu Rollandovi.

Obracíte se, pane Rollande, veřejně na mne slovy, z nichž vyznívá bolest z války (která byla vynucena Ruskem, Anglií a Francií), volost z ochromení — evropské kultury a ze zániku posvátných památek starého umění. Tuto všeobecnou bolest cítím také. Avšak nemám se k tomu, abych dal odpověď, jakou jste mi již v duchu přede-psal a o které neprávem tvrdíte, že ji očekává celá Evropa.

Vím, že jste z německé krve. Vaše krásná kniha »Jan Kryštof« bude u nás Němců s »Vilémem Meistrem« a »Zeleným Jindřichem« stále živá. Francie se stala Vaší přijatou vlastí. Proto jest Vaše srdce rozerváno a Váš úsudek zakalen. Pracoval jste horlivě o smíření obou národů. Proto se díváte nyní, kdy krvavé trhnutí zničilo Váš krásný mírový koncept, jako tak mnoho jiných na naší zemi a náš lid francouzskými očima; a každá námaha vnutit tyto oči Němcům je jistě marná.

Ovšem že jest nesprávné, falešné vše, co říkáte o naší vládě, o našem vojsku, o našem lidu. Je to tak nesprávné, že na mne v té věci Váš veřejný list působí jako prázdňá, černá plocha.

Válka je válka. Můžete na ni naříkati, ale nemůžete se diviti věcem, které jsou nerozlučně spjaty s tímto živelným zjevem. Je to jistě zlé, jestliže ve zmatku boje se zničí nenahraditelný Rubens, ale já patřím — Rubensovi všecka čest! — k těm, jimž prostřelená hrud lidského spolubratra působí daleko větší bolest. A pane Rollande, nesluší se, abyste užíval takového tónu, jakoby Vaši krajané, Francouzi, táhli proti nám s palmovými ratolestmi, kdežto ve skutečnosti jsou bohatě opatřeni děly, kartáčovými střelami a kulkami dum—dum.

Jistě se Vám naše rekonné armády staly hroznými. To jest sláva síly, která spravedlností své věci jest nepřemožitelná. Avšak německý voják nemá se činiti s nechutnými a poše-

tilými historkami o vlkodlaku, které tak horlivě rozšiřuje Váš francouzský prohaný tisk, jemuž francouzský a belgický lid děkuje za své neštěstí.

Nechť si nás pohodlný Angličan nazývá Huny, označujte si třeba válečníky naší statečné zeměbrany Attilovými syny. Nám stačí, když tato zeměbrana rozbije kruh našich nemilosrdných nepřátel. Bude mnohem lépe, nazvete-li nás syny Attilovými, uděláte tři kříže nad námi, ale zůstanete-i mimo naše hranice, než abyste napsali dojemný nápis jako milým vnukům Goethovým na hrob našeho německého jména. Slovo o »Hunech« razili lidé, kteří se, sami jsouce Huny, zklamali ve svých zločinných útocích na život zdravého a učelivého národa, protože tento národ dovedl hroznou ránu ještě hrozněji odraziti. Ten, kdo byl odsouzen k malomoci, sahá po nadávkách.

Nemluvím nikterak proti belgickému lidu. Dobrovolné propuštění německých vojsk, tato životní otázka Německa, nebylo Belgií dovoleno, poněvadž se její vláda učinila nástrojem Anglie a Francie. Tatáž vláda zorganizovala potom, aby posílila svou ztracenou posici, drobnou válku a tím — pane Rollande, Vy jste hudebník! — udala ten hrozný tón válčení. Chcete-li míti možnost, abyste se prodrál horou Německu nepřátelských lží, přečtěte si zprávu našeho říš. kancléře ze 7. srpna Americe, přečtěte si dále telegram, s kterým se 8. srpna obrátil sám císař na presidenta Wilsona. Pak se dovíte věci, které jsou nezbytné, abyste porozuměl neštěstí lovaňskému.

Gerhard Hauptmann.

III.

Velevážený pane redaktore!

Gerhard Hauptmann mne přivtěluje Německu, jako bych byl Belgií. Avšak ani Belgie, ani já si to nenecháme líbit.

Nemám ani kapky německé krve v sobě, i když se sáhne do stěhování národů, jehož válečné hrůzy »statečná zeměbrana«, jak Haptmann říká, úspěšně opakuje.

Hauptmann nemůže pochopiti, že Francouz může býti onomu starému německému idealismu, který nenávidí pruský imperialismus, věrnější než on sám. Kdežto já nechci činiti celé Německo odpovědným za zločin jeho panovníka, Hauptmann se ochotně prohlašuje za srozuměna s ním. Podrobuje právo násilí. »Válka je válka«, praví, »nouze nezná zákazu«. Nevidí, že se jeho slova obracejí proti jeho zemi a proti němu samotnému. Což, kdyby spojení zaplavili jako vítězové Německo a vnutili mu německé pěstní právo? Byl by raději, aby vítězní Němci byli nazváni »syny Attilovými«, než aby na hrob poražených Němců bylo napsáno »synové Goethovi«. A což kdyby na tento hrob bylo napsáno »synové Attilovi«?

A co pak zůstane Německu v jeho porážce, když budou jeho ruce poskrvněny?

Ubohé Německo. Zrazené duševními vůdci, jako těmi, kteří jednají! Tak těžké zkoušky bylo potřebí, aby bylo zlomeno jeho, které tě tísní, a aby tvá stará velká duše, která jest naplněna spravedlností a věrností, byla vyrvána smrtelnému spánku.

Romain Rolland.

NOVÉ KNIHY

Jiří Červený: Máňa. (Románek mladé lásky.) Věrné zachycení bohémského ovzduší pražského, kruhu kolem Červené sedmy a Montmartru. Nákl. E. Beauforta. Stran 110. Cena Kč 6.—.

R. Kopecký: »Tradice svatováclavská, nová legenda rukopisná.« Autor dokazuje nedůvodnost svatováclavská tradice, nastiňuje pravdivý význam knížete Václava a srovnáním s rukopisným sporem dokazuje nutnost postavit se proti pokusům o oživení této klamně legendy. Nakladatelství Volné Myšlenky v Praze II., Dřevná ul. č. 6. Cena Kč 1.50.